

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- ПІДПРИЄМНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

∨ *Законопроект про економічну діяльність домогосподарств*

- ТРУДОВА РЕФОРМА

∨ *Ключові зміни реформи трудового законодавства України 2026*

- РИНОК ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

∨ *Формування законодавчої бази регулювання ринку віртуальних активів в Україні*

№ 7 (315) КВІТЕНЬ 2026

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 7 (315) 2026

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Підготовка громадян України
до національного спротиву: Президент
України підписав Закон України..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

Законопроект про економічну діяльність
домогосподарств готують до першого
читання 4

Симоненко О.

Ключові зміни реформи трудового
законодавства України 2026 року..... 9

Олійник Г.

Формування законодавчої бази регулювання
ринку віртуальних активів в Україні..... 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 15

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Підготовка громадян України до національного спротиву: Президент України підписав Закон України

10 квітня 2026 р. Президент України В. Зеленський підписав Закон України щодо окремих питань підготовки громадян України до національного спротиву (№ 4826-ІХ).

Закон замінює базову загальновійськову підготовку для студентів новим підходом – підготовкою здобувачів освіти до національного спротиву (незалежно від статі). Відповідна підготовка охоплюватиме всі рівні освіти – від середньої до вищої. Передбачено, зокрема, запровадження нової навчальної дисципліни «Основи національного спротиву». Також удосконалено викладання предмета «Захист України».

Для забезпечення практичної підготовки молоді до національного спротиву передбачається створення відповідних центрів підготовки. Виконання вогневих вправ зі стрілецької зброї проходитиме на полігонах і стрільбищах Збройних Сил України, складових сектору безпеки і оборони України, інших сертифікованих стрільбищах, стендах, у тирах та на інтерактивних тренажерах.

Актом також передбачено можливість заміни вивчення складових навчальної дисципліни «Основи національного спротиву», пов'язаних із застосуванням і використанням зброї, іншими складовими для осіб, які відповідно до законодавства України належать до релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Особи з інвалідністю або особи, які втратили працездатність без встановлення інвалідності, звільнитимуться від таких практичних занять.

Крім того, Законом уточнюються повноваження Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері національного спротиву та підготовки громадян України до національного спротиву.

Головним з опрацювання відповідного законопроекту за реєстр. № 13347 був Комітет ВР з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

«Ухвалення цього Закону є стратегічним кроком для зміцнення обороноздатності нашої держави. Ми впроваджуємо системний підхід, який дозволить кожному громадянину отримати необхідні знання та навички для захисту своєї країни. Оновлення навчальних програм та створення сучасних тренувальних центрів – це відповідь на виклики часу. Важливо, що система підготовки стала більш гнучкою та інклюзивною, враховуючи як фізичні можливості, так і релігійні переконання наших громадян. Це фундамент нашої спільної стійкості», – зазначив голова Комітету О. Завітневич (*Офіційний вебпортал парламенту України РАДА (https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/272158.html). – 2026. – 10.04).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Законопроект про економічну діяльність домогосподарств готують до першого читання

На розгляд Верховної Ради України у першому читанні очікує законопроект «Про свободу підприємницької (економічної) діяльності домогосподарств» (реєстр. № 8143)¹. Цей документ є системним і спрямованим на комплексне врегулювання правового статусу домогосподарства. Підготовлений законодавчий акт має кодифікований характер і є результатом співпраці податкового, економічного та соціального комітетів ВРУ.

За словами голови Комітету ВРУ з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Г. Третякової, головною метою законопроекту є надання домогосподарству (родині) права бути самостійним суб'єктом у частині здійснення економічної діяльності, а саме домогосподарство визнається первинним економічним суб'єктом. Документ безпосередньо не змінює податкову систему та не впливає на показники державного бюджету. Водночас його прийняття потребуватиме внесення змін до податкового законодавства насамперед у частині податку на доходи фізичних осіб, щодо чого вже ведеться фахова робота з профільним комітетом та урядом з метою напрацювання відповідної макроекономічної моделі. Г. Третякова наголосила, що Україна нині залишається єдиною європейською державою, де родина не може здійснювати економічну діяльність без реєстрації окремого суб'єкта – зокрема, фізичної особи-підприємця чи іншої організаційної форми. У європейській практиці, за її словами, господарська та економічна діяльність є тотожними поняттями, а домогосподарства мають право

реалізовувати вироблену продукцію без обов'язкової реєстрації як підприємницького суб'єкта, за умови відсутності найманої праці поза межами родини. Законопроект передбачає: законодавче визначення поняття «домогосподарство», яке наразі врегульовано фрагментарно; закріплення двох основних ознак домогосподарства – спільного проживання («спільний дах») та спільного ведення господарства («спільна кухня»); надання права здійснювати економічну (підприємницьку) діяльність без реєстрації фізичної особи-підприємця; запровадження річної податкової декларації домогосподарства з метою отримання бюджетного відшкодування, а також передекларації; визначення поняття «соціального трансферту», для підтримки домогосподарства в разі настання складних життєвих обставин. Однією із цілей законопроекту визначено усунення такої диспропорції та забезпечення можливості врахування витрат домогосподарства передусім на іпотеку, лікування та освіти дітей. Законопроект передбачає створення окремої декларації для родини як домогосподарства, якої наразі в Україні не існує. Як пояснила Г. Третякова, якщо, наприклад, домогосподарство отримало 100 тис. грн доходу від реалізації продукції, але має кількох утриманців, на кожного з яких передбачається мінімальна сума утримання (орієнтовно 10–12 тис. грн), то до бази оподаткування включатиметься виключно сума, що перевищує відповідний сукупний мінімум. Законопроектом передбачається механізм передекларування: якщо член домогосподарства є найманим працівником і податок на доходи фізичних осіб вже сплачено податковим агентом, центральні органи виконавчої влади зобов'язані не пізніше, ніж за місяць до подання декларації

¹ Проект закону «Про свободу підприємницької (економічної) діяльності домогосподарств» № 8143 від 20.10.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40672>

надати домогосподарству всю наявну в них інформацію про отримані доходи. Домогосподарство, своєю чергою, додає лише доходи від власної економічної діяльності².

До видів підприємницької (економічної) діяльності, що дозволяється здійснювати без реєстрації фізичної особи-підприємця, належать: перукарські та косметологічні послуги; юридичні консультації; послуги домашньої прислуги; догляд за хворими або немічними особами; надання індивідуальних уроків (репетитора); індивідуальне виховання дітей (гувернер); послуги пов'язані з очищенням та прибиранням приміщень за індивідуальним замовленням; ремонт взуття, одягу, побутових текстильних та трикотажних виробів, килимів та килимових виробів, шкіряних, галантерейних і дорожніх виробів, меблів, радіотелевізійної та іншої аудіо- і відеоапаратури, електропобутової техніки та інших побутових та офісних приладів, годинників, інших предметів особистого користування, домашнього вжитку та металовиробів; технічне обслуговування і ремонту музичних інструментів; послуги з прання та прасування білизни та інших текстильних виробів; роздрібна торгівля продовольчими та непродовольчими товарами з лотків і на ринках; послуги з перевезення пасажирів автомобільним транспортом; послуги з перевезення вантажу; діяльність у сфері ресторанного господарства; послуги з естетичної косметології, крім тих, що підлягають ліцензуванню; інші види робіт, до яких залучаються члени цього домогосподарства, крім видів діяльності, що підлягають ліцензуванню та відносяться до незалежної професійної діяльності відповідно до закону. Законопроект пропонує встановити граничний обсяг доходу для застосування спрощеної форми ведення економічної діяльності домогосподарством – до 8 млн грн на рік, із можливістю обговорення цієї межі

² Домогосподарство може отримати статус суб'єкта економічної діяльності: Комітет соціалістики підтримує законопроект № 8143. Офіційний вебпортал парламенту України РАДА. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/270943.html

до другого читання. Окремо законопроект містить визначення соціальних трансфертів як виплат, що мають перерозподільчий характер і фінансуються за рахунок податків. У цьому контексті розмежовуються соціальні гарантії, соціальне страхування, соціальні послуги та соціальні привілеї³.

Законопроект вводить цікаву фінансову модель. При розрахунку податків до витрат домогосподарства пропонується відносити не лише закупівлю товарів, а й витрати на утримання кожного члена сім'ї (у розмірі 60 % від середньої зарплати за минулий рік). Така декларація стане основою для отримання «соціального трансферту» – адресної допомоги від держави для тих, хто опинився у складних обставинах, що зробить державну підтримку родин прозорішою.

Але попри привабливість задумки, на погляд низки експертів, запропонований документ має підводні камені, головними з яких є можливість вчинення корупційних дій та юридична плутанина.

Так, у Головному науково-експертному управлінні (ГНЕУ) вважають, що запропонований законопроект не перешкоджає використати право на здійснення бізнесової діяльності через домогосподарство особам, яким Закон забороняє займатися підприємництвом (наприклад, чиновникам під прикриттям родичів). А ще звертають увагу на недостатній рівень юридичного визначення терміну «домогосподарство», який автори запозичили із правил перепису населення, і який не стикується із Сімейним та Цивільним кодексами України, що може створити плутанину у питаннях власності та спадщини. Крім цього, проект закону не містить чітких правил державного обліку та реєстрації таких домогосподарств⁴.

³ Домогосподарство може отримати статус суб'єкта економічної діяльності: Комітет соціалістики підтримує законопроект № 8143. Офіційний вебпортал парламенту України РАДА. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/270943.html

⁴ Замість ФОП – сім'я: Рада готує закон про підприємницьку діяльність домогосподарств. Хвиля. URL: <https://help.hvilya.net/uk/323756-vmesto-fop-semya-rada-gotovit-zakon-opredprinimatelskoy-deyatelnosti-domohozyaystv>

Експерти вважають, що запровадження терміна «домогосподарство» у запропонованому варіанті в законодавстві України призведе до неоднозначності розуміння поняття «сім'я», яке частково збігається з поняттям «домогосподарство», і застосовуватиметься в однакових відносинах, що може суттєво зашкодити належному регулюванню відносин, які, зокрема, є предметом Сімейного кодексу України, а саме: немайновим та майновим правам та інтересам подружжям, відносинам між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання. Крім цього, запропоноване визначення не враховує того, що в науці фінансового права домогосподарство розглядається як економічна проєкція соціального феномену «сім'я», тому поняття «сім'я» та «домогосподарство» можна вважати синонімічними у відносинах оподаткування, або учасником податкових відносин є тільки сім'я (у тому числі як вид домогосподарства), а не у господарських чи цивільних відносинах⁵

Окрім цього, у тексті законопроекту взагалі не прописано, що робити державі, якщо родина порушить встановлені правила (наприклад, найме сторонніх працівників або перевищить ліміт доходу)⁶.

Низка профільних міністерств і державних структур України також висловлюють серйозні зауваження до законопроекту.

Міністерство фінансів України не підтримує законопроект через відсутність розрахунків бюджетних витрат, пов'язаних з його реалізацією, оскільки із впровадженням цього законодавчого акта надходження податків можуть зменшитися, а видатки на допомогу

⁵ Без ФОП, але з декларацією: Комітет розгляне законопроект про підприємницьку діяльність домогосподарств. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/353737-bez-flp-no-s-deklaratsiey-komitet-rassmotrit-zakonoproekt-opredprinimatelskoy-deyatelnosti-domokhozyaystv>

⁶ В Раді хочуть дати українцям можливість вести бізнес без ФОП. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2026/02/18/168443982/>

навпаки зрости. У Державній податковій службі України вважають документ «сирим» і таким, що суперечить Податковому кодексу України, оскільки він намагається регулювати податки, декларації, знижки та облік доходів, хоча такі питання можна змінювати тільки через зміни саме до Податкового кодексу України. Однак терміни «пасивний дохід», «звітний рік», «податкова знижка» не збігаються з Податковим кодексом України, що призведе до плутанини, конфліктів та ускладнення роботи податкової. Також неясно, як реєструвати домогосподарства, як змінювати їхнього представника, як передавати персональні дані членів, чи платитимуть вони ЄСВ – ці прогалини, вважають у Державній податковій службі України, роблять Закон незрозумілим і ризикованим для бюджету. А в Комітеті ВРУ з євроінтеграції вважають, що державна підтримка домогосподарств може порушити конкуренцію (за Угодою з ЄС) і звертають увагу на те, що критерії мікропідприємств не відповідають європейським стандартам. Антимонопольний комітет України (АМКУ) застерігає: ухвалення законопроекту у запропонованому варіанті робить домогосподарства суб'єктами господарювання, тому надання їм будь-якої державної підтримки (податкова знижка, пільги, відшкодування) може вважатися державною допомогою, яка спотворює конкуренцію. Також АМКУ звертає увагу на необхідність перегляду запропонованих змін до Господарського кодексу України, оскільки сам ГКУ втратив чинність у 2025 р.⁷

Як зазначають експерти, у Пояснювальній записці законопроекту вказано, що його метою є закріплення в українському законодавстві суб'єктності за домогосподарством (домоекономією) з одночасним забезпеченням податковими та економічними пільгами, що

⁷ Сімейний бізнес без ФОП: Рада розглядає проєкт закону, який передбачає декларації про доходи домогосподарства. Політарена. URL: <https://politarena.ua/simeynyy-biznes-bez-fop-rada-rozghliadaie-proiekt-zakonu-iakyyu-peredbachaie-deklaratsii-pro-dokhody-domohospodarstva-151330/>

приведе до активізації економічної діяльності населення та зростання доходів громадян. Дійсно, цим законопроектом пропонується здійснювати підприємницьку (економічну) діяльність домогосподарством без реєстрації фізичної особи. Водночас такі суб'єкти все одно повинні будуть виконувати певні податкові обов'язки, а саме: подавати звітність щодо своєї діяльності та дотримуватися лімітів обсягу доходу. Згідно з законопроектом, облік доходів домогосподарств буде здійснюватися у спрощеному вигляді. Крім цього, документ передбачає, що членами домогосподарства є фізичні особи, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують свої кошти та витрачають їх, незалежно від того, чи перебувають такі особи у сімейних чи родинних відносинах, їх віку, статі, дієздатності. Кількість членів домогосподарства не обмежується⁸.

Як зазначають експерти Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», у сучасному світі домогосподарства залишаються ключовим елементом національних економік, демонструючи унікальну здатність до економічної стійкості та адаптації до швидкозмінних умов. На відміну від бізнес-структур, домогосподарства мають гнучкість, яка дає їм змогу ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам, таким як: економічні кризи, технологічні трансформації чи геополітичні потрясіння, що має вирішальну роль у забезпеченні стабільності та розвитку економіки⁹. У контексті війни та післявоєнного розвитку функції

домогосподарств набувають ще більшого значення. Розглядаючи ступінь формалізації, зайнятість у домогосподарстві може носити ознаки як формальної (zareєстровані няні або репетитори з контрактами, домашній бізнес [zareєстрований як ФОП], агентства побутового сервісу), так і неформальної (неформальні доглядові або кулінарні послуги сусідам, родичам тощо). Багато видів домашньої праці сьогодні набувають форми самозайнятості або гібридної економічної активності. Роль інституційного сектору домогосподарств постійно зростає у світі, постійно збільшуючи внесок у валову додану вартість. Так, як свідчить База даних Євростату, розміри валової доданої вартості у країнах Європи, створеної в інституційному секторі домогосподарства, становили у 2015 р. – 0,38 %, 2016 р. – 0,37 %, 2017 р. – 0,35 %, 2018 р. – 0,35 %, 2019 р. – 0,34 %, 2020 р. – 0,34 %, 2021 р. – 0,33 %, 2022 р. – 0,30 %, 2023 р. – 0,30 %. Термін «домашня робота» охоплює широкий спектр послуг, що виконуються особами у приватних домогосподарствах та для них. Конвенція МОП 189 (ст. 1) визначає «домашню роботу» як «роботу, що виконується в межах домогосподарства або домогосподарств або для них... у рамках трудових відносин». Державна політика країн-членів ЄС повністю структурує спосіб визначення особистих та побутових послуг у різних країнах. Ця політика може мати різні цілі як у сфері соціальної політики (розвиток догляду за залежними особами, заходи щодо догляду за дітьми), політики зайнятості (створення нових робочих місць, активізація безробітних, боротьба з незадекларованою робочою силою, політика балансу між роботою та особистим життям), так і в економічній політиці (розвиток нового сектору, структурування пропозиції). У результаті використовуються різні інструменти, що відповідають цим різним цілям та пов'язані з різними національними інституційними шляхами. У світовому дискурсі тривалий час обговорюється проблема включення цих видів діяльності до ВВП. Однак наразі ця проблема не набула законодавчого врегулювання.

⁸ Чи можна буде працювати без ФОП? Аналізуємо законопроект № 8143. Бухгалтер Ідеального Підприємця. URL: <https://bip.net.ua/articles/chimozhna-bude-praczuivati-bez-fop-analizu%D1%94mozakonopro%D1%94kt-8143/>

⁹ Доповідна науково-аналітична записка «Роль домогосподарства та зайнятості домашніх працівників в Україні». Державна установа «Інститут економіки та прогнозування України» НАН. URL: <https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/32200.pdf>

Розвиток інформаційно-мережевої економіки та часткове зближення таких базових структур індустріально-ринкової економіки як фірма та домогосподарство (коли домогосподарство практично виконує роль фірми, де працівник з'єднується із засобами виробництва, якими все частіше стає інформація) неодмінно поставить у майбутньому необхідність більш широкого розуміння «домашньої праці» та нормативно-правового її регулювання. У багатьох країнах ЄС (Франція, Німеччина, Італія, Іспанія) домашня праця офіційно регламентується окремими законами або кодексами, які визначають статус «домашнього працівника»; забезпечують обов'язкову реєстрацію трудових договорів; передбачають мінімальні соціальні гарантії (страхування, оплачувані відпустки, медичне обслуговування); дають змогу створювати профспілки та захищати колективні інтереси. Визначення домашньої праці зазвичай містяться у трудових кодексах або у спеціальних законах, що регулюють трудові відносини. У деяких розвинутих країнах, переважно у Західній Європі, визначення домашньої праці та право на соціальне забезпечення встановлюються шляхом колективних переговорів, як, наприклад, у Швеції, або шляхом поєднання спеціальних законів та колективних переговорів, зокрема, в Австрії, Бельгії, Франції та Італії. Деякі країни мають більше одного національного визначення домашньої праці, де одне визначення є у Трудовому кодексі України, а інше – в окремому законі, що регулює цю діяльність; або, де одне визначення є в національному трудовому законодавстві, а інше – у законі, що регулює одну з основних схем соціального забезпечення. В інших країнах немає чіткого визначення домашньої праці, і таким чином де-факто встановлюється, що домашні працівники мають ті ж права та обов'язки, що й інші працівники, тому трудові відносини неявно виражені в законодавстві. Протягом останніх двох десятиліть у ЄС застосовувались різні форми державної підтримки для розвитку особистих та побутових послуг з особливим акцентом на домашні справи. За допомогою різних інструментів було досягнуто кількох цілей. Головною метою

було скорочення незадекларованої праці та заохочення створення постійних робочих місць різними способами: зниження ціни (насамперед надання субсидій домогосподарствам з метою зниження первинної вартості послуги); спрощення процедур (створення загальної системи ваучерів, що робить цю діяльність більш видимою та спрощує формальне працевлаштування); нове регулювання зайнятості (підвищення гнучкості зайнятості в секторі шляхом надання спеціальних статусів працівникам); сприяння появі сторони пропозиції (це може означати послуги, що пропонуються формальним постачальникам, а також імміграційну політику, яка має вирішальне значення в багатьох європейських країнах, де іммігранти є основною формою пропозиції).

Законопроект № 8143 був зареєстрований ще у жовтні 2022 р. і лише тепер, після тривалої паузи, Комітет ВР з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів повернувся до його опрацювання. Актуальність таких дій зрозуміла: сьогодні економіка потребує швидкого відновлення і тому легалізація сімейного мікробізнесу без зайвої реєстрації може вивести з тіні тисячі репетиторів, майстрів манікюру, нянь і перевізників без значних втрат для бюджету (якщо вірити авторам документа). Водночас критики нагадують про ризики: від податкових лазівок і конкуренції до неузгодженості з Податковим кодексом України і правом ЄС.

Інша частина експертів дають позитивну оцінку запропонованому документу через його простоту та підтримку звичайних людей у важкі часи. Вони вважають законопроект революційним, який вперше в Україні визнає родину не лише соціальною, а й повноцінною економічною одиницею. Це сформує в нашій державі більш справедливу систему оподаткування, орієнтовану на людину і родину, створить правові та економічні умови функціонування та збільшення доходів домогосподарств в Україні, адже світова практика свідчить, що найкращими економічними агентами в ринкових економіках є в першу чергу домогосподарства

(домоекономіка), які, за сприятливих умов та бажання, перетворюються з мікробізнесу на малий, середній та великий бізнес.

Водночас не можна не звертати увагу на серйозну критику – адже запропонований

документ називають «сирим»: без чітких правил, розрахунків та узгодження з іншими законами. Тож багато експертів наполягають на тому, що без серйозних змін його краще не приймати.

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Ключові зміни реформи трудового законодавства України 2026 року

Наразі Україна завершує наймасштабніший крок у реформі трудового законодавства за останні десятиліття. Мова йде про законопроект № 14386 щодо Трудового кодексу України. Цей законопроект був схвалений урядом наприкінці 2025 р. і передбачається, що він замінить застарілий Кодекс законів про працю 1971 р. та імплемтує понад 30 директив ЄС.

Слід зазначити, що Мінекономіки готувало цей законопроект у межах соціального діалогу та серії консультацій із представниками сторони працівників і роботодавців, бізнес-асоціаціями, експертним середовищем та міжнародними партнерами. «Ми подали проект Трудового кодексу, щоб оновити трудове законодавство під сучасну економіку та європейські стандарти. Це про електронні процедури, чіткі критерії трудових відносин і сучасні види договорів – щоб було більше визначеності для людей і бізнесу та зрозумілі механізми захисту прав», – зазначив міністр економіки, довілля та сільського господарства України О. Соболєв¹⁰.

Метою цієї реформи було заявлено: осучаснити правила роботи ринку праці, посилити реальний захист працівників, зменшити бюрократію для бізнесу, впровадити європейські стандарти регулювання та реалізувати Стратегію зайнятості населення до 2030 р. Як пояснюють у Міністерстві

економіки, довілля та сільського господарства України, головна мета документа – не скасування прав, а імплементація європейських стандартів у трудові відносини. Адже проект прямо закладає європейські рамки в ключових сферах: відпустки, робочий час та відпочинок, колективні переговори, захист від дискримінації, баланс між роботою і сім'єю, прозорість та гарантії в оплаті праці тощо¹¹.

Отже, проектом нового Трудового кодексу України передбачено сім ключових змін, які модернізують трудові відносини. А саме:

1. Чіткі ознаки трудових відносин.
2. Гнучкі трудові договори.
3. Цифровізація трудових відносин.
4. Прозорий механізм мінімальної зарплати.
5. Гнучкі режими для батьків.
6. Реформа перевірок.
7. Можливості для працевлаштування молоді.

Розглянемо детальніше зазначені пункти.

Трудовий кодекс України 2026 р. вперше закріплює вісім чітких ознак трудових відносин, для відмежування їх від цивільно-правових договорів. Це нововведення допоможе зменшити «тіньову» зайнятість і схеми з ФОП. Ці ознаки трудових відносин вміщують: особисте виконання роботи (робота виконується особисто за конкретною кваліфікацією, професією

¹⁰ Уряд затвердив проект Трудового кодексу та подав його на розгляд до Верховної Ради. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-proekt-trudovoho-kodeksu-ta-podav-ioho-na-rozghliad-do-verkhovnoi-rady>

¹¹ Проект оновленого Трудового кодексу: ключові положення та відповіді на поширені запитання. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-onovlenoho-trudovoho-kodeksu-kliuchovi-polozhennia-ta-vidpovidi-na-poshyreni-zapytannia>)

чи посадою без делегування третім особам; доручення та контроль (робота доручається та контролюється особою [роботодавцем], в інтересах якої вона виконується); регулювання процесу праці (постійне регулювання процесу, без фіксації конкретного результату чи обсягу за період); робоче місце та розпорядок (виконання на визначеному робочому місці з дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку): забезпечення умов праці (роботодавець надає обладнання, інструменти, матеріали чи робоче місце); систематична виплата винагороди (регулярні виплати у грошовій чи натуральній формі за процес праці); встановлення режиму часу (роботодавець визначає тривалість робочого часу та відпочинку); відшкодування витрат (компенсація поїздок та інших витрат, пов'язаних з виконанням роботи).

Запровадження у Трудовому кодексі України 2026 р. чіткої системи ознак трудових відносин спрямоване на усунення правової невизначеності та переведення прихованої зайнятості в офіційне поле. Очікується, що це забезпечить суттєве посилення соціального захисту працівників та принесе до бюджету додаткові 43 млрд грн на рік завдяки детінізації економіки.

Відповіддю на виклики сучасної цифрової економіки та потреби повоєнного відновлення у трудовому законодавстві 2026 р. стало запровадження гнучких режимів робочого часу та дистанційної праці. Якщо раніше було шість типів трудових договорів, то зараз – дев'ять. Це у свою чергу забезпечує гнучкість для сучасних форматів роботи і дає змогу працівникам і роботодавцям комбінувати договори залежно від потреб. Реформа легалізує та деталізує формати, які раніше існували на межі «сірих зон» або регулювалися тимчасовими підзаконними актами:

Отже, згідно з проектом Трудового кодексу України та реформою 2026 року, система трудових відносин в Україні структурується такі типи трудових договорів:

- Строковий (на фіксований період, за згодою сторін).
- Сезонний (для робіт, прив'язаних до сезону (наприклад, сільське господарство).

- З нефіксованим робочим часом (гнучкий графік без жорсткого обліку годин).

- Учнівський (для студентів та учнів з адаптованими умовами).

- Надомна робота (виконання завдань вдома з наданням матеріалів).

- Дистанційна робота (робота поза офісом, із пріоритетом у певних випадках (наприклад, для батьків).

- Домашня робота (спеціалізована надомна з акцентом на побутові умови).

- Тимчасова агентська робота (через агентство на короткий термін для тимчасових потреб).

При цьому слід відмітити, що існує можливість мати кілька договорів одночасно. Наприклад, працівник може одночасно мати основний трудовий договір із фіксованим графіком та додатковий договір на нефіксований робочий час для проектної роботи¹².

Цифровізація трудових відносин також є однією з ключових змін, адже відтепер у трудових відносинах електронні документи прирівнюються до паперових. Серед основних нововведень відзначимо запровадження електронного трудового договору та Smart-контрактів. Тобто реформа впроваджує можливість укладання трудових договорів в електронній формі з використанням КЕП (кваліфікованого електронного підпису), що дозволяє легалізувати працівника дистанційно.

Ключовим моментом є завершення у 2026 р. перехідного періоду від паперових до електронних трудових книжок. Електронна трудова книжка стає єдиним джерелом підтвердження стажу. Дані автоматично синхронізуються з Реєстром застрахованих осіб Пенсійного фонду України. Працівник має постійний доступ до своєї історії зайнятості через портал або застосунок «Дія». Крім того, має відбутися повна автоматизація звітності та контролю. Роботодавець бачить статус (виплати, оформлення тощо) у реальному часі, що мінімізує помилки та затримки.

¹² Новий Трудовий кодекс України 2026: що змінюється для роботодавців і працівників. Юридична компанія YANKIV.URL: <https://yankiv.com/novyj-trudovyj-kodeks-ukrayiny-2026vnykiv/>

Необхідним інструментом для працівника стає застосунок «Дія», що дає можливість швидко отримувати довідки про доходи чи стаж; отримувати

push-сповіщення про сплату роботодавцем страхових внесків (контроль за «білою» зарплатою); подати скаргу на порушення трудових прав у цифровому форматі.

Очікується, що завдяки цифровізації трудових відносин бізнес зможе економити мільярди гривень на рік, які раніше витрачалися на кадрове діловодство.

Впроваджується прозора система встановлення мінімальних виплат (у місячному та погодинному форматі) відповідно до європейських норм. Відтепер «мінімалка» розраховуватиметься як певна частка від середнього рівня доходів по всій країні. У тому числі, буде відбуватися автоматична індексація при зростанні середньої зарплати. А також, як було вище згадано, вперше з'являється погодинна мінімальна зарплата – для працівників з нефіксованим графіком.

Новий Трудовий кодекс України фіксує право на гнучкі форми роботи для працівників з дітьми та розширює права обох батьків.

Нові можливості будуть стосуватися: дистанційної роботи (право працювати з дому при наявності дітей); надомної роботи (офіційно закріплене право); гнучкий графік (можливість узгодити зручний час роботи); відпустка для догляду за дитиною (раніше, в основному мати брала декретну відпустку, а тепер і мати, і батько можуть взяти по два місяці відпустки)¹³.

Частинами комплексної реформи, що втілена в новому Трудовому кодексі України 2026 р., є реформа інспекції праці. Мова йде про трансформації Державної служби України з питань праці (Держпраці), а саме перетворює цей орган на сервісну службу, яка поєднує консультаційну підтримку бізнесу з точковим цифровим контролем «тіньового» сектору.

¹³ Новий Трудовий кодекс України 2026: що змінюється для роботодавців і працівників. Юридична компанія YANKIV. URL: <https://yankiv.com/novuj-trudovij-kodeks-ukrayiny-2026vnykiv/>

Передбачається, що пріоритетом стануть превентивні заходи та допомога у виправленні помилок, а штрафи стають крайнім заходом за злісні порушення. Замість масових перевірок запроваджується автоматичний моніторинг реєстрів, що дозволить інспектору наносити візити лише тим чиї дані сигналізують про приховану зайнятість. При цьому весь процес перевірки фіксується в електронному кабінеті, що дає змогу бізнесу оперативно оскаржувати дії посадовців онлайн.

Тобто цими змінами впроваджується ризик-орієнтований підхід до перевірок Державної служби з питань праці України з фокусом на запобігання порушень¹⁴.

У межах трудової реформи 2026 р. спеціальні інструменти для швидкого та безпечного старту кар'єри отримує молодь, що дає можливість легалізувати перший робочий досвід без зайвих бар'єрів. Для безпечного поєднання навчання і першої роботи пропонується учнівський трудовий договір. Такий договір буде містити: офіційне оформлення, гнучкий графік, менші вимоги до кваліфікації та досвіду, соціальні гарантії (лікарняні, відпустки, ЄСВ), можливість навчання під час роботи за рахунок роботодавця.

Додатково зазначимо, що мінімальна тривалість щорічної оплачуваної відпустки збільшується з 24 до 28 календарних днів (для тих, у кого вона зараз більша, нічого не змінюється). А також законопроектом передбачено підвищену оплату за роботу понад норму та можливість збільшення річного ліміту понаднормових годин (за умов дотримання гарантій і правил оплати).

У тому числі, відповідно до документа, нормальна тривалість робочого часу залишається незмінною – 40 год на тиждень (абсолютний максимум становить 48 год включно з понаднормовим часом). Водночас кодекс чітко регламентує понаднормові

¹⁴ Уряд схвалив проєкт нового Трудового кодексу: що зміниться для працівників та роботодавців. ЛІГА ЗАКОН. URL: https://biz.ligazakon.net/news/241410_uryad-skhvaliv-prokt-novogo-trudovogo-kodeksu-shcho-zmnitsya-dlya-pratsvnikv-ta-robotodavstv

роботи (які існують і зараз), зберігаючи за них підвищену оплату.

Для прикладу, у Хорватії річний ліміт понаднормових годин 180 год може бути подовжений до 250 год на рік колективним договором. В Італії ж річний ліміт понаднормових годин 250 год може бути подовжений колективним договором, проте конкретна максимальна межа взагалі не вказана¹⁵.

Чи не найбільшій критиці зазнали зміни щодо питання встановлення випробувального терміну понад три місяці. Профспілкова сторона вважає, що розширення такого строку створює ризики для працівників, особливо молодих спеціалістів, освітян та внутрішньо переміщених осіб. Зазначалося, що надмірно тривалий випробувальний період може стати інструментом тиску та невизначеності у трудових відносинах¹⁶. У той же час роботодавці наполягають, що для високотехнологічних галузей (ІТ, інженерія, топменеджмент) трьох місяців недостатньо, щоб оцінити реальний потенціал фахівця та його інтеграцію у складні процеси.

Слід зауважити, що законодавці намагались збалансувати цю ситуацію, запровадивши певні обмеження, зокрема, щодо оплати праці під час випробування, яка не може бути нижчою за встановлену в договорі для цієї посади.

Загалом критика трудової реформи зосереджена на порушенні балансу між інтересами бізнесу та правами найманих

працівників. Профспілки критикують проєкт за надання надмірної влади роботодавцю та обмеження впливу профспілкових організацій на прийняття кадрових рішень та контроль за умовами праці. Правозахисники фокусуються на правовій вразливості людини.

Також документ проходить експертизу європейських інституцій та Міжнародної організації праці (МОП) щодо відповідності міжнародним конвенціям та директивам ЄС.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що проєкт нового Трудового кодексу України № 14386 є не просто зміною нормативної бази, а фундаментальним переглядом «соціального контракту» між державою, бізнесом та громадянином.

Оскільки трудова реформа є критичною для євроінтеграції та отримання фінансової допомоги очікується, що фінальне голосування за документ відбудеться до кінця 2026 р. У той же час можна передбачити, що редакція Трудового кодексу України до другого читання може суттєво змінитися, адже редакція, яку ми бачимо зараз (проєкт № 14386), – це лише «каркас», який згодом має перетворитися на складний компроміс між бізнесом, профспілками та міжнародними партнерами.

Крім того, у разі прийняття документа та підписання його Президентом України, згідно з Прикінцевими положеннями, кодекс набере чинності лише через шість місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні.

¹⁵ Проєкт оновленого Трудового кодексу: ключові положення та відповіді на поширені запитання. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/proekt-onovlenoho-trudovoho-kodeksu-kliuchovi-polozhennia-ta-vidpovidi-na-poshyreni-zapytannia>

¹⁶ Декрет, строкові договори й відеонагляд – спірні норми Трудового кодексу переглянуть. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/355150-dekret-strokovi-dogovori-y-videonaglyad-spirni-normi-trudovogo-kodeksu-pereglyanut>

Г. Олійник, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Формування законодавчої бази регулювання ринку віртуальних активів в Україні

17 лютого 2022 р. Президент України підписав Закон України № 2074-IX «Про віртуальні активи»¹⁷.

У березні 2022 р. Закон було опубліковано в офіційному виданні «Голос Україна», але до теперішнього часу він не набрав чинності, що було обумовлено декількома фактами. Відповідно до Прикінцевих положень, Закон вступить у дію лише після того, як Верховна Рада України ухвалить зміни до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами. Тобто на сьогодні відсутні правила оподаткування прибутків від операцій із криптовалютами. Без цих норм Закон не може почати діяти повноцінно. Крім того, наразі є необхідність адаптації до стандартів ЄС MiCA (Markets in

Crypto-Assets), тобто перегляду редакції 2022 р., оскільки вже після підписання Закону Україна отримала статус кандидата в ЄС. Ще одним ключовим аспектом введення в дію Закону України «Про віртуальні активи» є запуск Державного реєстру постачальників послуг в Україні.

З метою розблокування довгоочікуваного ринку цифрових активів в Україні, у вересні 2025 р. парламент прийняв у першому читанні проєкт закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225-д¹⁸. Документ розроблено для приведення українських норм у відповідність до європейського регламенту MiCA, а також ним деталізовано правила оподаткування та умови ліцензування для учасників ринку.

¹⁷ Закон України «Про віртуальні активи» № 2074-IX від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

¹⁸ Проєкт Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні» № 10225-д від 24.04.2025. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56271>

Згідно з цим законопроєктом регулятором ринку віртуальних активів має бути Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). НБУ регулює обіг віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями, а НКЦПФР – виступає головним регулятором, що видає дозволи постачальникам послуг та здійснює нагляд за обігом активів, що мають ознаки фінансових інструментів.

Крім того, законопроєкт уточнює правила оподаткування та умови ліцензування для учасників ринку. Запропоновано систему, що стимулює вихід ринку з тіні через пільгові періоди.

Згідно з документом фізична особа має самостійно вести облік фінансового результату від операцій з віртуальними активами, окремо від інших доходів і витрат та має самостійно задекларувати та оподаткувати (у разі отримання прибутку) загальний фінансовий результат від операцій з віртуальними активами у річній податковій декларації про майновий стан і доходи (подається до 30 квітня року, наступного за звітним). Прибуток підлягає оподаткуванню за ставкою 18 % податку на доходи фізичних осіб («ПДФО») та 5 % військового збору. Якщо за результатами календарного року фінансовий результат має від'ємне значення (збиток), його сума може використовуватися для зменшення фінансового результату від операцій наступних років до його повного погашення. Окрім того, передбачено перехідний період для оподаткування доходів від віртуальних активів, що були придбані до набрання чинності новим законом: у разі продажу таких віртуальних активів протягом 2026 р., доходи фізичної особи підлягають оподаткуванню за пільговою ставкою 5 % ПДФО (обов'язок сплати 5 % військового збору залишається)¹⁹.

¹⁹ Законопроєкт про оподаткування доходів від віртуальних активів схвалено парламентським комітетом. EY.com. URL: https://www.ey.com/uk_ua/it-tax-law-digest/the-draft-law-on-the-taxation-of-income-from-virtual-assets-approved-by-the-parliamentary-committee

Для легальної роботи в Україні постачальники послуг у сфері віртуальних активів, тобто VASP (Virtual Asset Service Providers) мають пройти процедуру авторизації в НКЦПФР. Компанія повинна бути зареєстрована в Україні, мати офіс на території країни та принаймні одного директора (резидента). Законопроект передбачає встановлення мінімальних вимог до статутного та власного капіталу залежно від типу послуг (зберігання, обмін, адміністрування тощо). Також передбачається репутаційні та технічні вимоги.

Отже, ідеологія законопроекту узгоджується з підходами Регламенту ЄС МіСА (Markets in Crypto-Assets), ухваленого навесні 2023 р. Українські чиновники відкрито орієнтуються на МіСА, враховуючи європейську класифікацію токенів і вимоги до «білих книг» та AML/KYC. З огляду на зобов'язання України в межах євроінтеграції, впровадження принципів МіСА в національне законодавство не лише очікуване, а й необхідне. Врахування положень цього Регламенту є обов'язковою умовою поступової гармонізації українського ринку віртуальних активів із правом Європейського Союзу²⁰.

Але попри активне поширення криптовалют в Україні, їх правовий статус залишається невизначеним. На думку члена Ради Комітету НААУ з питань захисту бізнесу та інвесторів А. Радєєвої, саме суди фактично формують первинну доктрину та розв'язують практичні питання, пов'язані з обігом криптовалютів.

«Позиції судів демонструють кілька помітних тенденцій.

По-перше, практика арешту криптовалют продовжує розвиватися і часто відображає баланс між інтересами держави та правами власників активів. У різних справах криптовалюта визнається то речовим доказом, то нематеріальним благом, що потребує особливої зваженості у правовій аргументації.

По-друге, операції з криптоактивами можуть бути предметом злочину: обмін без ліцензії, легалізація доходів, шахрайство чи незаконне заволодіння кваліфікуються в межах чинних норм Кримінального кодексу України.

По-третє, суди поступово визнають криптовалюту повноправним елементом майнових відносин. Поділ цифрового майна у сімейних спорах, можливість стягнення боргів чи спадкування таких активів – це нові виклики, які вимагатимуть комплексного підходу та спеціальних знань не лише у праві, а й у технології блокчейну.

Отже, судова практика виконує роль своєрідної «правової лабораторії», у якій формується доктрина застосування норм до відносин у сфері віртуальних активів – до моменту, коли почне діяти повноцінна нормативна база»²¹.

Підсумовуючи, зауважимо що формування законодавчої бази для ринку віртуальних активів в Україні сьогодні перебуває на етапі переходу від спроби створити локальні правила до необхідності повної інтеграції у європейський правовий простір. Законопроект № 10225-д є демонструє, що поставлено мету зробити українську юрисдикцію зрозумілою для глобальних інвесторів та відкриває шлях до «цифрового безвізу» з ЄС. Нові вимоги до прозорості роботи VASP є важливим кроком до легальної роботи фінансового сектору в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Єдиним бар'єром, що стримує набрання чинності базовим законодавством, є відсутність спеціальних норм у Податковому кодексі України, а отже, сподіваємось, що фіналізація законодавчого процесу навколо проекту № 10225-д збалансує інтереси наповнення бюджету та збереження привабливості України як провідної країни за рівнем адаптації криптовалютів.

²⁰ Новий етап регулювання віртуальних активів в Україні: що змінюється для бізнесу та інвесторів. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/238907_noviy-etap-regulyuvannya-virtualnikh-aktivv-v-ukran-shcho-zmnyutsya-dlya-bznesu-ta-nvestorv#:~:

²¹ Криптовалюта під прицілом судів: від арешту до поділу майна. Ліга Закон. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/240354_kriptovalyutapd-pritslom-sudv-vd-areshtu-do-podlu

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Zaxid.NET»

Про автора: Галина Васильченко, народна депутатка, членкиня Комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики

Замість one big beautiful tax bill стало три Маркетинговий хід уряду чи неспроможність влади зібрати голоси?

Перемовини з МВФ – це завжди складний процес. Проте умови договору багато в чому залежать від української сторони. Раніше нашій країні вдавалося відстоювати адекватні зобов'язання. Та не цього разу.

У лютому 2026 року уряд підписав меморандум з МВФ. Україна має отримати 8,1 млрд доларів. Перший транш – 1,5 млрд – уже зайшов у березні. Далі гроші будуть лише за виконання «структурних маяків». І серед них – податкові зміни, які вже викликали хвилю критики від бізнесу та експертів.

Уряд, не консультируючись із Верховною Радою, підписався на податкові зміни, які вплинуть на мільйони людей. А саме:

Військовий збір, навіть по завершенню воєнного стану.

Скасування пільги на міжнародні посилки до 150 євро.

Оподаткування цифрових платформ.

Впровадження ПДВ для ФОПів.

При цьому вже кілька тижнів поспіль, уряд маніпулює інформацією перед суспільством щодо припинення фінансування України через відмову депутатів голосувати за подібні ініціативи. Після останнього провалу із голосами за так званий one big beautiful tax bill, уряд таки вирішив протиснути хоч щось і зареєстрував у Верховній Раді три окремі законопроекти:

№15110 – про зміни щодо сплати військового збору;

№15111 – про автоматичний обмін інформацією щодо доходів через цифрові платформи та їх оподаткування;

№15112 – про оподаткування операцій електронної торгівлі.

Найшкідливіший законопроект про ПДВ для ФОПів поки відклали. Але ненадовго. Міністр фінансів Сергій Марченко заявив, що над ним працюють і подадуть в Кабінет Міністрів на схвалення найближчим часом.

Чи є шанси на прийняття цих законопроектів і чи правда, що без них в Україні станеться фінансовий колапс?

2 квітня відбулись робочі групи по всіх трьох законопроектах, як завжди в пришвидшеному режимі. А вже на 6 квітня запланований розгляд у Податковому комітеті. Тож варто очікувати ці законопроекти в порядку денному на найближчому засіданні, яке розпочнеться вже 7 квітня.

Тепер детальніше по кожному законопроекту і мої прогнози щодо ухвалення:

1. Військовий збір.

У новій редакції законопроекту вже не довічний військовий збір, а на 3 роки після завершення воєнного стану.

На мою думку, цей законопроект має найбільше шансів на ухвалення. Адже росія нікуди не дінеться і це розуміє кожен.

Попри те, хочеться нагадати: при ухваленні підвищеного військового збору в кінці 2024 року влада дуже голосно обіцяла, що це лише на період воєнного стану. Мабуть забули, що обіцяли. Як і не послушали тоді бізнес, який пропонував альтернативу щодо додаткових надходжень в бюджет. А саме збільшення ставки ПДВ на 1-2 пункти. Тоді цей податок торкнувся би кожного, що було б більш справедливо. А так, просто додатково оподаткували тільки тих, хто працює в «білу».

Крім того, військовий збір досі надходить до загального бюджету. Законопроект моїх колег з фракції щодо зарахування збору у спеціальний фонд ще з 2021 року не виносять на голосування. Після завершення воєнного стану така ініціатива стане ще більш актуальною. Вже

* Збережено стиль і граматику оригіналу

не буде критичної потреби спрямовувати весь бюджет на оборону, але підтримувати Збройні сили потрібно буде і надалі. Військовий збір у спецфонді – це якраз вихід, де кожен буде робити внесок в оборону.

2. Цифрові платформи.

За словами авторів, проєкт імплементує міжнародний стандарт автоматичного обміну інформацією про доходи з цифрових платформ – DAC 7. Фактично держава отримує інструмент бачити доходи українців, які вони отримують через сервіси на кшталт Bolt, Uklon, Airbnb, Uber та інші сервіси з надання послуг, продажу товарів, надання в оренду нерухомості чи транспорту – навіть якщо ці компанії зареєстровані за кордоном. Ставка ПДФО передбачена у розмірі 5%. Оподаткуванню підлягає продавець, який отримує більше 2000 євро винагороди на рік та проводить більше 30 операцій.

У разі прийняття цих норм, щоб продати товар, людина має відкрити спеціальний рахунок, надати дозвіл на розкриття банківської таємниці і якщо перевищить ліміт в 2000 євро – заплатити податок. Замість спрощення – ускладнений бюрократичний механізм. Більше того, продаж вживаних речей також передбачає оподаткування при перевищенні порогу та подання декларацій. Та чи можна вважати це доходом, коли продаж значно дешевша за придбання і за це вже було сплачено податки при купівлі?

Другий макроризик – це безпрецедентне розширення доступу податкових органів до транзакційних даних українців. Автоматичний обмін інформацією означає, що держава отримає постійний потік даних про доходи мільйонів людей. Експерти з цифрових прав наголошують: ДПС має бути значно сильнішою в захисті персональних і комерційних даних, бо будь-який витік інформації такого масштабу матиме катастрофічні наслідки для довіри до держави.

Також для мене незрозуміло: навіщо для певних сфер економіки створювати окремі регулювання. У нас є загальна та спрощена системи оподаткування. Додаткові системи – це можливості для зловживань. Чому особи, які продають товари чи надають послуги через ці платформи не можуть просто зареєструватися

ФОПами і працювати в абсолютно легальному полі. Діюче законодавство дає такі можливості.

Під час робочої групи, відбулась записка дискусія: уряд не хоче йти на поступки щодо норми про товари, яку пропонували нардепи.

Наразі не бачу потенціалу для ухвалення в такому вигляді.

3. Міжнародні посилки.

Уряд прибирає пільгу для посилок до 150 євро, а залишається лише пільга для неоплачених відправлень між фізичними особами до 45 євро.

Як показує практика, копіювання європейського досвіду без урахування макроекономічного контексту України не працює. Аргумент уряду про гармонізацію норм з ЄС розбивається об реалії доходів населення: середній дохід громадянина Європейського Союзу приблизно у 8 разів перевищує дохід середньостатистичного українця в умовах 2026 року. Для мільйонів українських родин дешевий одяг, взуття, базова електроніка чи павербанки з азійських маркетплейсів – це не примха і не марнотратство. Це часто спосіб вижити в умовах високої інфляції та дефіциту товарів. Подорожчання таких покупок одразу на 20% фактично працюватиме як регресивний податок – тобто найбільш вдарить по найбільш вразливих людях і ще більше зменшить їхні реальні доходи.

Хоча законопроект має суто фіскальну мету, його побічні ефекти можуть вдарити по забезпеченню Сил оборони. Волонтерські фонди й активісти масово користуються міжнародними платформами, щоб купувати дрібні, але критично важливі речі подвійного призначення: радіодеталі для збирання FPV-дронів, акумулятори, тактичне спорядження, недорогі засоби зв'язку. Якщо маркетплейс автоматично утримуватиме 20% ПДВ з кожного такого замовлення, то на кожну тисячу гривень донатів волонтери зможуть купити на п'яту частину менше потрібного обладнання. І головне: законопроект зараз не містить механізмів, які дозволили б швидко відрізнити такі закупівлі та оперативно звільнити волонтерські замовлення від ПДВ на глобальних маркетплейсах.

Більше 75 мільйонів посилок на рік – чи витримає система таке навантаження? Обіцяють допрацювати цей законопроект до засідання комітету 6 квітня – знову турборежим.

Чи зможуть знайти голоси? Малоймовірно.

Під час робочої групи стало зрозуміло – МВФ не тисне на уряд саме за ці три податкові зміни. Це рішення – вибір уряду. В такому вигляді за ці податкові зміни голосувати не можна! А про ПДВ для ФОПів на спрощеній системі ще раз наголошу – така норма навіть не має обговорюватись під час воєнного стану, не те що направлятись у Раду на голосування.

Ми маємо виконувати зобов'язання перед партнерами, але питання – чому ж уряд зволікає з іншими важливими реформами, які принесуть значно більше коштів в бюджет і які також є обов'язковими для МВФ та ЄС?

Для прикладу: реформа митниці може принести в бюджет + ~60 млрд грн/рік. Боротьба із нелегальним обігом тютюну та алкоголю – + ~26 млрд грн/рік. Нелегальний гральний бізнес – + ~19 млрд грн/рік. Вже не згадуючи якою критичною є для нас завершення судової та правоохоронної реформи, по виконанні яких уряд суттєво відстає.

Підсумовуючи, уряд намагається вирішити проблеми наповнення бюджету найпростішим, але найболючішим шляхом – за рахунок пересічних громадян, малого бізнесу та волонтерів. Такі нововведення виглядають не як ефективний інструмент підтримки економіки, а скоріше як лобіювання інтересів великих торгових мереж та посилення тиску на малий бізнес (https://zaxid.net/marketingoviy_hid_uryadu_chi_nespromozhnist_vladi_zibrati_golosi_n1634034). – 2026. – 03.04).

Блог на сайті «Zaxid.NET»

Про автора: Катерина Лозовенко, аналіткinya транспортних даних, координаторка Кампанії «За безпечні дороги»

Як держава заплющує очі на дитячі смерті в ДТП?

Останні 4 роки ми звикли жити в стані постійної загрози. Кожного ранку українські батьки гортають новини, щоб дізнатися, чи не летять «Шахеда» на їхнє місто. Ми спускаємося з дітьми в укриття, вчимо їх безпечної поведінки. А на рівні держави ми витрачаємо мільярди гривень на захист від російських обстрілів. Бо росія – це ворог, який прийшов убивати.

Та, на жаль, водночас на українських дорогах триває ще одна «невидима війна» – зокрема і проти українських дітей. Але тут вже винен не сусід-агресор, а ми самі.

За даними Офісу Генерального прокурора, станом на грудень 2025 року російська збройна агресія забрала життя 677 українських дітей. Це страшна ціна, яку ми платимо за право на існування.

Проте є й інша статистика, не менш моторозна. Від початку повномасштабного вторгнення на українських дорогах унаслідок ДТП загинуло 678 дітей. Лише за минулий 2025 рік Україна втратила 202 дитячі життя.

Вдумайтесь. Від початку повномасштабної агресії на українських дорогах загинуло більше дітей, ніж від російських ракет. Тобто у час, коли кожне життя на вагу золота, ми робимо нашу країну ще небезпечнішою.

Уявіть авіакатастрофу, в якій розбився Boeing-737 – це трагедія світового масштабу. А тепер уявіть той самий літак, повністю заповнений дітьми. Оце вже сталося на наших дорогах.

Смертельна легковажність у власному авто

Парадокс полягає в тому, що ми, батьки, готові на все заради захисту дітей від небезпек, але самі ж часто виявляємо недбалість у щоденній рутині.

Станом на 2025 рік рівень користування ременями безпеки серед водіїв в Україні становить ганебні 48%. Більша частина дорослих не пристібається сама. Що вже казати про дітей? Автокрісло для багатьох досі сприймається як «вимога поліції» або спосіб уникнути штрафу, а не ключовий фактор, який допоможе дитині вижити під час аварії. Батьки купують дітям дорогі смартфони, іграшки, планшети, але економлять на базовій безпеці

або ігнорують її правила, тримаючи малюків на руках.

Наслідки цієї недбалості видно у щоденних зведеннях поліції. Лише один із непоодиноких, але показових прикладів: нещодавня аварія на Франківщині, де через перекидання автівки травмувалося семимісячне немовля. Дитина, яка ще не навчилася ходити, опиняється в лікарні просто тому, що дорослі вирішили: «ми ж тут недалеко, проїдемося» та «я все контролюю». Фізику неможливо обдурити материнськими чи батьківськими обіймами – під час зіткнення вага дитини збільшується в десятки разів, втримати її неможливо.

Ілюзія безпеки та «право» на порушення

Проте проблема не обмежується лише салоном авто. Діти гинуть на вулицях і дорогах наших міст, бо система покарань залишається вкрай неефективною.

Ми досі маємо абсурдний «не штрафований поріг» у +20 км/год. У місті, де дозволено 50 км/год, водій спокійно їде 70 км/год, знаючи, що йому нічого за це не буде. Але для дитини, яка вийшла на пішохідний перехід, удар на швидкості 70 км/год – це гарантована загибель.

Результатом такого абсурду є жахливі ДТП, в яких продовжують помирати та калічитися діти. Одна з таких сталася нещодавно на Львівщині. Там водій автомобіля здійснив наїзд на двох неповнолітніх дітей. Брат та сестра переходили дорогу по пішохідному переходу.

Держава продовжує толерувати зухвалих порушників-рецидивістів. Водій може десятки разів на рік проїхати на червоне світло, не пропустити пішохода – і отримати геть неспівмірне покарання. Також він може десятки разів перевищити швидкість – і єдиним наслідком для водія буде сміховинний штраф (340 грн), який легко сплатити зі смартфона, найчастіше ще й зі знижкою у 50% (170 грн).

Таким чином, покарання перетворюється просто на «абонплату за швидку їзду». Це так держава ставиться до життя і здоров'я своїх громадян, у тому числі й найменших?

Органи місцевого самоврядування: час робити зміни

Безпека – це не лише про штрафи, перш за все – це про інфраструктуру. Безпека руху

– це комплекс заходів: законодавчі механізми, які мають стримувати від порушень, а також інфраструктурні рішення, що унеможливають порушення як таке.

Коли вулиця спроектована відповідно до функції, має застосовані відповідні проєктні рішення – ймовірність порушення зводиться до мінімуму.

Та як на практиці виглядає безпека в більшості випадків? Наноситься біло-червона зебра, ставиться знак «Обережно, діти» та/або «Місце концентрації ДТП», можуть ще поставити пластикового манекена школяра. Це все – імітація.

Реальний захист – це засоби заспокоєння руху (traffic calming). Це підняті пішохідні переходи, звуження смуг, острівці безпеки, шикани та антикишені на перехрестях, світлофорне регулювання. Це грамотна організація дорожнього руху навколо навчальних закладів, де пріоритет віддано школярам та їхньому шляху до школи, а не транзитному руху авто.

Вибір за нами

Ми не в змозі власноруч збити всі російські ракети чи дрони.

Але ми маємо 100% контролю над тим, що відбувається в нашому авто, і повинні впливати на те, що коїться на вулицях наших міст.

Пристебнути дитину в автокріслі, пристебнути свій ремінь безпеки, вимагати безпечної інфраструктури біля школи, закликати скасувати квоту на безкарність у +20 км/год та забрати права у хронічного порушника – це все до снаги кожному з нас. Для цього не потрібні винищувачі F-16 чи системи Patriot. Достатньо лише свідомості дорослих, політичної волі держави та відповідальності місцевої влади.

Адже діти не повинні гинути по дорозі до школи чи на задньому сидінні батьківського авто (https://zaxid.net/yak_derzhava_zaplyushhuye_ochi_na_dityachi_smerti_v_dtp_n1634293). – 2026. – 07.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Андрій Воропаєв, політолог

Вертикаль саботажу: як «паралельні структури» гальмують реформу старшої школи

Реформи в Україні зазвичай гинуть не через недосконалу реалізацію. Частіше вони потерпають від спротиву системи, що боїться втратити політичний вплив і гроші. Так було із земельною та адміністративною реформами. Саме такий сценарій сьогодні формується навколо трансформації старшої профільної школи.

«Нова Українська школа», що ризикує лишитися «старою»

До запуску нової шкільної моделі лишилося півтора року. 1 вересня 2027-го нинішні восьмикласники мають зайти у відокремлені академічні ліцеї і стати першим поколінням старшої профільної школи, інтегрованим у систему Нової української школи (НУШ).

Втім, замість концентрації зусиль і ресурсів на створенні сильних ліцеїв бачимо спроби політичних і лобістських груп зупинити реформу під виглядом відтермінування.

Однак просте перенесення термінів сьогодні неможливе. У нові ліцеї а 2027-му мають прийти випускники дев'ятих класів, які усі ці роки навчалися за стандартами НУШ. Якщо ці заклади не запрацюють, попередня траєкторія навчання сотень тисяч дітей втратить сенс, а реформа перетвориться на бутафорію.

Демографічна «математика», яку неможливо ігнорувати

Із початком повномасштабної війни демографічна ситуація в Україні перестала бути статистикою, ставши жорсткою реальністю. Ця реальність невблаганна і не лишає простору для маневру. У сьомих класах наразі навчається близько 420 тисяч дітей, тоді як до перших класів цього року прийшло лише близько 252 тисяч.

Протягом ближчих років шкільна мережа скоротиться приблизно на 40%. Ми за крок до ситуації, коли в окремих громадах кількість учителів перевищить кількість учнів.

Тому спроба «заморозити» мережу у нинішньому вигляді – це шлях до освітньої деградації. У громадах, де народжуваність впала до критичного рівня, отримаємо малокомплектні класи, де один учитель викладатиме кілька різних предметів, а діти будуть позбавлені конкуренції та повноцінної соціалізації.

Витратити обмежений державний ресурс на утримання напівпорожніх будівель замість інвестування у потужні ліцеї з лабораторіями та фаховими викладачами – це не «захист громади». Це марна витрата податків і позбавлення дітей шансу на майбутнє.

Тому вибір країни сьогодні максимально чіткий: або трансформуємо мережу в освітні хаби, або вона обвалиться стихійно і похоче якість освіти для цілого покоління.

Інерційний опір системи

Важливо усвідомлювати, що реформа старшої школи є частиною євроінтеграційних процесів в Україні. Тож її саботаж – не просто українська внутрішня суперечка, а ризикова гра на довірі міжнародних партнерів, які підтримали розбудову в країні європейської системи освіти.

Відтак упродовж року має бути створено мережу ліцеїв, із потенціалом конкурувати за українську молодь з європейською освітньою системою. Інакше цю нашу боротьбу ми програємо без бою.

Головна загроза полягає не у нестачі ресурсів. Більш загрозливим чинником є управлінська інерція, яка поступово оформлюється у політичний спротив реформі.

Чимало очільників громад уникають непопулярних рішень, вдаючись до збереження шкільних стін ціною втрати освітніх сенсів. Їм простіше утримувати напівпорожні будівлі, де десяткох учнів навчають півтора десятка вчителів, аніж пояснювати батькам переваги 12-річного навчання у профільному ліцеї.

«Вертикаль саботажу»: кейс АМУ

На місцях управлінська інерція здебільшого є пасивною. Але на національному рівні опір набуває ознак інституційної кампанії. Найпомітнішим модератором спротиву є Асоціація міст України.

Після попередньої публікації, де ми звернули увагу на роль АМУ у гальмуванні реформи, експерт Асоціації Михайло Гончар заявив, що серед членів організації немає противників реформи. Втім, реальні дії АМУ свідчать про інше.

У мережі ФБ поширюються документи Сумського та Хмельницького регіональних

відділень асоціації, які розкривають механіку цього спротиву. Регіональні офіси АМУ розсилають громадам готові проекти рішень і буквально вимагають від місцевих рад голосувати за звернення до Президента, Голови ВРУ та Прем'єр-міністра з вимогою зупинити реформу. Крім того, вони закликають органи місцевого самоврядування підтримати петицію №41/009222-26еп із вимогою призупинити реформу. Більше того, у цих листах АМУ встановлює дедлайни та зобов'язує громади звітувати перед Асоціацією про результати голосування, надсилаючи скан-копії прийнятих рішень.

У діях АМУ виникає очевидна суперечність: публічно заявляється підтримка реформи, але водночас просуються інструменти її блокування. Такі дії виглядають відвертим адміністративним примусом. Самоврядні асоціації не наділені повноваженнями давати політичні вказівки місцевим радам або координувати ухвалення ними конкретних рішень.

Тож спроби АМУ впливати на формування порядку денного місцевих рад і лобіювати політичні рішення є очевидним перевищенням представницьких повноважень і мають ознаки незаконного втручання у справи громад. Фактично можна говорити про формування цієї лобістською структурою вертикалі саботажу.

Академічний фронт спротиву

Цікаво, що «вертикаль саботажу» не обмежується лише муніципальним рівнем. Інший фронт спротиву відкрила заява Співки ректорів. Замість дискусії про якість абітурієнтів, частина очільників університетів вдалася до риторики 90-х, називаючи реформаторів «грантоїдами» та вимагаючи зупинити створення профільної школи.

Такі пасажі виглядають неприйнятними на тлі того, що вся українська освіта, включно з вищою, критично залежить від зовнішнього фінансування та іноземної допомоги. Непристойно називати «чужою» реформу, яку підтримують ті самі партнери, які забезпечують виплату зарплат в університетах.

Ректорську активність можна пояснити ірраціональним страхом втратити студента,

якого система автоматично «засмоктує» на чотирирічний бакалаврат після 11 класу, незалежно від знань та вибору профілю. Безумовно, для низки складних спеціальностей (медичних, інженерних тощо) чотирирічна чи навіть довша підготовка є виправданою. Але спроба зберегти таку модель для всіх без винятку – відголосок боротьби за фінансування «стін», а не за вибір дитиною майбутнього.

Петиція про «вбивство» реформи

Одним із ключових інструментів кампанії проти реформи стала петиція №41/009222-26еп із вимогою призупинити реформу старшої школи на час війни та у період відновлення.

З огляду на часові рамки реформи очевидно, що «призупинення» означає скасування. Адже у 2027 році до старшої школи мають прийти учні, які всі ці роки навчалися у системі НУШ. І раптом їм пропонують повернутися у систему, яку сама держава визнала застарілою. Такі дії зроблять із цих дітей заручників політичної інерції системи. Відтак, цю ініціативу складно назвати інакше, ніж петицією про вбивство реформи.

Показово, що в Уряді сприймають аргументи на користь реформи. У КМУ зазначили у відповіді на петицію, що Україна попри усі складності «остаточно відходить від радянської моделі освіти» і запроваджує «європейський стандарт 12-річної повної загальної середньої освіти».

Коли демографія сильніша за політику

Часто аргументом противників реформи є твердження, що скорочення мережі ліцеїв нібито призведе до деградації освітньої інфраструктури у регіонах. Однак демографічні тенденції свідчать про протилежне. У багатьох громадах сьогодні народжується по 10-15 дітей на рік. У таких умовах намагання зберегти старшу школу в кожному населеному пункті приведуть до її ліквідації вже за кілька років. Проектувати ліцеї для привидів – тупикова освітня стратегія.

Реформа як запобіжник від «податку на репетиторів»

Нинішня модель старшої школи є ілюзією безкоштовної освіти. Адже учні 10-11 класів одночасно вивчають до 20 предметів і змушені

розпорошувати сили. Як наслідок, школа самоусувається від підготовки дитини до здачі НМТ, перекладаючи цей обов'язок на приватних репетиторів. Тобто батьки платять двічі: один раз – у вигляді податків на утримання неефективної системи, а другий – за додаткові уроки.

Математика репетиторських витрат для українських родин виглядає показово. При середній вартості години заняття у 450 гривень лише за один предмет батьки витрачають від 32 тисяч до 50 тисяч гривень упродовж навчального року.

У цих умовах старша профільна школа – реальний спосіб зменшити фінансовий тиск на родини. Концентрація на обраних предметах має повернути якісну підготовку у шкільні класи і зменшити залежність від репетиторів.

Ставка – майбутнє країни

Дискусія про старшу школу вийшла за межі освітньої політики. Йдеться вже про боротьбу за людський капітал. Кожен рік невизначеності означає втрату Україною десятків тисяч підлітків, які обирають навчання за кордоном.

У ситуації глибокої демографічної кризи спроби політичних еліт та лобістських організацій уникнути змін є критичним сценарієм. Це вже не нейтралітет. Це – стратегія вимирання. Україні натомість потрібна стратегія виживання. Саме тому реформа старшої профільної школи – питання стратегічного майбутнього держави (<https://censor.net/ua/blogs/3609151/vertikal-sabotajuto-chomu-namaga-tsya-vbiti-reformu-starsho-shkoli-v-ukra-n>). – 2026. – 06.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Віталій Кулик, політолог, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства

Криза державної політики підтримки ВПО

8 квітня 2026 року в пресцентрі інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна» відбувся «круглий стіл» на тему

«Індекс ефективності органів влади з реалізації політики підтримки ВПО».

Віталій Кулик презентував результати проведеного Центром досліджень проблем громадянського суспільства та Навчально-науковою лабораторією протидії дезінформації КНЕУ – «Індекс ефективності органів влади з реалізації політики підтримки ВПО» (читати тут).

Кулик заявив, що підсумковий індекс ефективності органів влади з реалізації політики підтримки ВПО – 1.9 / 5.0 (нижче середнього). «Це вже кризова «червона зона». Такий показник вказує, що система прямує до колапсу».

Основними проблемами у цій сфері експерти визначили:

- Фрагментованість державної політики та відсутність цілісного маршруту внутрішньо переміщеної особи.

- Недостатня координація та обмежене використання даних для прийняття рішень.

- Переважання фокусу на факті внутрішнього переміщення, а не на потребах людини.

- Недостатня врегульованість процесів евакуації осіб.

- Дефіцит сталих житлових рішень (соціальна оренда, підтримане проживання, доступне кредитування).

- Нерівна спроможність громад у реагуванні на внутрішнє переміщення.

- Недостатня інтеграція політики щодо ВПО з економічною політикою та політикою зайнятості.

- Неврегульованість процесу повернення ВПО.

Станом на 1 січня 2026 року в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб обліковувалося понад 4,6 млн таких осіб. З них внутрішнього переміщення після повномасштабного вторгнення зазнали 3,3 млн. Постійну допомогу отримує 1,1 млн ВПО.

Народний депутат України, співзасновник ГО «ВПО України» Максим ТКАЧЕНКО зазначив, що попри офіційно визначені цифри в 4,6 млн ВПО, насправді Мінсоцполітики так і не спромоглося за увесь час сформувавши

чіткі критерії визначення необхідності надання допомоги, обліку та верифікації ВПО.

«Ми досі точно не можемо назвати кількість реальних ВПО, а не паперових... З урахуванням нової хвилі евакуйованих та різних категорій переселенців вже давно можна говорити про 5 млн ВПО».

Також Ткаченко вказав на несправедливість до попередніх хвиль ВПО, зокрема тих, хто виїхав із зони бойових дій чи окупованих територій у 2014 році і вимушено змінював місце постійного проживання. Виявляється, Мінсоцполітики позбавив таких людей матеріальної держпідтримки.

Критично Ткаченко оцінив і граничну «межу заможності» 10 380 грн, яку запровадив Мінфін для надання допомоги. Ця сума не відповідає реаліям життя.

Особливо розкритикував Максим Ткаченко дії Мінсоцполітики в питанні повернення виплат компенсацій за оренду житла на дітей ВПО. «Ми домовлялися з паном Улютиним у присутності народних депутатів, голів комітетів, про те, що повертаємо допомогу для всіх дітей без «драконівських» обмежень. Тепер у підсумковій версії постанови КМУ ми бачимо, що це зовсім не так. Багато категорій дітей ВПО не потрапляють під дію постанови, і так постійно в частині підтримки переселенців», – зазначив Ткаченко.

Народний депутат України, співзасновник ГО «ВПО України» Сергій КОЗИР на прохання оцінити ефективність органів влади в реалізації політики підтримки ВПО саркастично зазначив, що «важко назвати те, чого немає, політикою». Відсутність центру збірки політики в сфері підтримки ВПО не лише розмиває відповідальність, але й створює режим повної безвідповідальності чиновників.

«Одні програми веде Мінсоц – це каса, яка виплачує допомогу; інші – в компетенції Мінгромад; треті – в Мінекономіки; четверті – передані в місцеве самоврядування. При цьому кожне міністерство намагається уникнути кінцевої відповідальності за долю людей, якими ніби опікується...»

Козир наводить приклад мешканців Херсонщини, де зростає розмір «мертвої зони»,

в якій російські окупанти влаштовують сафари за цивільними. «Ми вже маємо втрати серед цивільних, які дорівнюють бойовим втратам великого військового підрозділу за кілька місяців! Звичайно, що, рятуючи своє життя, люди будуть їхати з Херсонщини в безпечні місця. А хтось в уряді подумав, куди їм їхати? Де є місця для тимчасового розміщення? Де є потреба в робочих руках і яких саме? Чи є місця в школах та садочках для дітей нових ВПО? Чи є там відповідна інфраструктура? Чи потягне громада кількісне збільшення мешканців? Цим усім мало б займатися окреме міністерство чи державний уповноважений орган. Координація та генерування політики. Має бути єдине вікно ускладнення через дублювання функцій та суцільну безвідповідальність», – каже Сергій Козир.

В оцінці коштів, які держава витратила на потреби підтримки ВПО з початку повномасштабного вторгнення в Україну, Козир назвав цифру в 313 млрд грн. Але він вказав, що це лише бюджетні кошти. «А скільки грошей донорів, різних фондів, приватних пожертв, окремих програм ЄС, Японії, США тощо було витрачено на ці потреби? Жодне міністерство так і не спромоглося надати зведену картину. Куди пішли ці кошти?»

Економіст та кандидат наук з державного управління Юрій Гаврилечко почав свій виступ із термінології. «Потрібно адекватно використовувати термінологію. ВПО – це внутрішньо чи вимушено переміщені особи? Адже якщо «вимушено», то винна держава, адже вона не впоралася з виконанням своїх обов'язків (забезпечення безпеки). Житло для ВПО – обов'язок держави, а не допомога, це компенсація власної неспроможності держави».

Гаврилечко розглянув основні принципи надання житла ВПО, які теоретично можна було б застосувати в українських реаліях. Так, мова могла б іти про страхові виплати для ВПО за втрачене/пошкоджене житло. Свого часу так вчинила Великобританія, яка через діалог із страховими компаніями випрацювала відповідний дієвий механізм. Британський уряд ухвалив Закон про воєнні ризики (War

Risks Insurance Act 1939). Згідно з цим законом, воєнні ризики були гарантовані конкретними суб'єктами, які були перестраховані урядом. Держава взяла на себе значну частину страхових зобов'язань, аби знизити економічний тиск на населення та бізнес. Одним із ключових кроків було створення системи страхування від бомбардувань, яка включала компенсацію за руйнування житла та підприємств. Уряд забезпечував виплати власникам нерухомості, що була зруйнована під час німецьких авіанальотів.

Другий тип – це розподільчий/заставний. В Україні система компенсацій за знищене під час війни житло (програма «Відновлення») поєднує елементи як заставного (сертифікатного), так і розподільчого (цільове фінансування) підходів, де ключовим є принцип цільового використання коштів та відмови від права власності на зруйноване майно.

Третій принцип – пільговий. Надання житла за чергою чи за пріоритетом для певних категорій тих, хто потребує (ветерани, інваліди, багатодітні тощо).

Четвертий: соціальний принцип. Будівництво соціального житла за зразком масштабних житлових проєктів Швеції, Німеччини, Південної Кореї тощо.

Наприклад, Південна Корея реалізує масштабні соціальні програми, де держава (через державні корпорації та урядові ініціативи) забезпечує доступне житло, а бізнес і держава спільно стимулюють працевлаштування. Державна корпорація (Korea Land & Housing Corporation – LH) будує та управляє публічним орендним житлом. Це включає спеціалізовані типи житла для молоді, молодят, людей похилого віку, а також індивідуальні рішення для підприємців. Держава надає пільгові кредити на оренду житла та створює об'єкти, що поєднують проживання з соціальними послугами.

Роль бізнесу та держави у працевлаштуванні: Уряд Південної Кореї активно субсидує малий та середній бізнес (SMEs), коли ті наймають молодих спеціалістів, особливо в IT-сфері. Також існують програми, де держава покриває частину заробітної плати працівників у межах програм професійного досвіду.

Це не «безкоштовне» житло, а система низькоорендного або субсидованого житла, яка зменшує фінансовий тиск на працівників, дозволяючи їм зосередитися на роботі в приватних компаніях, що забезпечує високі темпи економічного розвитку країни.

І не варто всі житлові програми для ВПО зводити до кредитів. «Кредити – це спроба зняти відповідальність із держави і перекласти на ВПО».

Президент Асоціації релокованого бізнесу Максим Мойсєєв на фоні попередніх спікерів випромінював оптимізм та намагався сконцентруватися на тих програмах підтримки, які держава реалізує для релокованого бізнесу. Зокрема, Мойсєєв назвав: а) державну програму релокації: допомога у переміщенні потужностей підприємств із зони бойових дій до безпечніших регіонів (західна Україна, Київська обл.); б) гранти «Власна справа» (Дія): можливість отримати грантові кошти на придбання обладнання, закупівлю сировини, оренду чи маркетинг; в) гранти на розвиток та відновлення: Уряд пропонує гранти до 8 млн грн для розвитку підприємств та до 16 млн грн для відновлення бізнесу; г) локальні ініціативи: наприклад, програма «33-33-33», де релоковані бізнеси, область та партнери розділяють витрати на адаптацію.

«Рестарт для ВПО» демонструє, що підтримка бізнесу ВПО полягає не лише у фінансуванні. Важливою складовою є можливість: структурувати бізнес-плани; перевіряти гіпотези разом з експертами; уникати помилок під час виходу на нові ринки; планувати розвиток на основі реалістичних показників. Такі програми сприяють відновленню підприємницької активності, адаптації бізнесів до нових умов і поступовому масштабуванню діяльності.

Але навіть Максим Мойсєєв був змушений визнати, що попри наявність програм підтримки бізнесу ВПО на державному рівні, відсутнє саме визначення релокованого бізнесу. Підприємці-переселенці несуть тягар боргів, спричинених агресією росії та старих кредитів, які не лише не списуються, а й банки заганяють бізнес у жорсткі рамки. «Ми зараз говоримо

не про розвиток, а про банальне виживання», – резюмує Максим Мойсєєв. «Тому завдання нашої Асоціації релокованого бізнесу – консолідація підприємців з окупованих територій та зон бойових дій, юридична та консалтингова допомога, просування потрібних бізнесу законодавчих змін. Ми створюємо силу, з якою повинні рахуватися, бо саме підприємці створюють додану вартість та робочі місця».

За словами засновника дослідницької компанії Active Group Андрія Єременка, соціологи під час польових досліджень стикаються зі значною апатією частини людей. «Лише 5-10% людей самі долучаються до програм, навчання, зустрічей, спільнот тощо. Всі інші переконані, що так, як є, так і буде. У підсумку, при нібито широкій просвітницькій кампанії, при відкритості інформації про ті ж курси профпідготовки, переважна більшість ВПО просто нічого не хоче знати. Не проявляє первинного інтересу отримати необхідну інформацію чи знання. Це проблема, яку важко долати.

Так само, коли ми говоримо про участь ВПО у прийнятті рішень щодо вирішення їхніх власних проблем, то ми бачимо 5% активістів, які максимально інтегровані в різні ради ВПО та мають «гучні» ГО, ще менше є публічними. А ще є тотально безмовна маса людей, які чекають, що держава сама повинна до них звернутися.

Сьогодні ми фіксуємо дві тенденції: стійке уявлення, що ВПО можуть лише отримати якусь матеріальну допомогу від фондів, а впливати на управлінські рішення складно і неможливо; зростання відчуття несправедливості, коли протиставляються ВПО та інші громадяни, які також страждають від війни. І тут ми повертаємося до нашої проблеми відсутності єдиної узгодженої державної політики. Одні (наприклад ВПО) бачать хаотичну непослідовну точкову допомогу (скоріше як подачку), а інші бачать несправедливість, коли виокремлюється одна категорія громадян і відмовляється в підтримці іншим. На виході – громадянська напруга, яка нікуди не каналізується.

Підводячи підсумок круглого столу, завідувач Лабораторії протидії дезінформації

КНЕУ Віталій КУЛИК зазначив, що якщо держава створить ефективну систему інтеграції ВПО, внутрішнє переміщення може стати фактором оновлення економіки та розвитку регіонів (стимулювання мобільності робочої сили, підвищення кваліфікації, активізація локальних ринків праці). Якщо ж політика щодо ВПО залишатиметься фрагментованою, країна ризикує отримати затяжну системну проблему: нерівномірний доступ до житла, нестачу робочих місць, соціальну напругу та втрату частини людського потенціалу.

Ключове питання сьогодні – не красиво презентувати ще одну стратегію. Головне – сформувані інституцію, здатну реалізовувати продуману комплексну політику цілісно та відповідально. Бо поки відповідальність розподілена між усіма, вона фактично зникає. А разом із нею зникає шанс на системне і стале рішення, яке забезпечить не тільки підтримку внутрішньо переміщених осіб, а й розвиток усієї країни.

Відділ стратегічних комунікацій ЦДПГС (<https://censor.net/ua/blogs/3609591/kryzaderjavnoyi-polityky-pidtrymky-vpo>). – 2026. – 09.04).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Пижов, доктор філософії з права, в.о. ректора Національного університету фізичного виховання і спорту України.

«Відраховали за гуртожиток» – чому так більше не можна

11 березня 2026 року Конституційний Суд України ухвалив рішення №2-р(І)/2026 (<https://ccu.gov.ua/dokument/2-ri2026>), яке мало б потрапити на перші шпальти кожного освітнього видання. Але через юридичну мову та вісімнадцять сторінок щільного тексту воно залишається малопомітним широкому загалу освітян.

Я мав честь бути залученим експертом у цьому провадженні – і можу сказати впевнено: це рішення стосується буквально кожного студента і кожного університету в країні.

Що взагалі сталося?

Студент Національного авіаційного університету Володимир Падерін вступив у 2021 році, навчався за державним замовленням (на бюджеті). У січні 2022-го його відрахували. Офіційна підстава – порушення правил внутрішнього розпорядку та правил проживання в гуртожитку.

Університет послався на пункт 5 частини першої статті 46 Закону «Про вищу освіту», який передбачає підставою для відрахування здобувача вищої освіти – порушення умов договору (контракту), укладеного між закладом вищої освіти та особою, яка навчається, або фізичною (юридичною) особою, яка оплачує таке навчання.

Студент вважав відрахування незаконним і пішов до суду. Районний суд скасував наказ про відрахування. Апеляційний суд рішення змінив, але загальний висновок залишив такий: університет діяв правомірно, бо студент порушив умови договору про навчання, де був прописаний обов'язок дотримуватися правил проживання в гуртожитку.

Звучить логічно? На перший погляд – так. Але саме тут ховалася юридична пастка, на якій акцентував Конституційний Суд України.

У чому була пастка?

Часто університети робили одну й ту саму річ: вписували до договорів про навчання довгі переліки обов'язків студента – дотримуватися статуту, правил гуртожитку, норм моралі, правил протипожежної безпеки тощо. А потім у тому самому договорі прописували: порушення будь-якого з цих пунктів є підставою для відрахування.

Все це підводилося під «порушення умов договору» з пункту 5 частини першої статті 46 Закону України «Про вищу освіту».

Виходило, що студента можна було відрахувати за будь-що – аби тільки це «будь-що» було вписане в договір. Шумів у гуртожитку? Порушив умови договору. Порушив правила проживання? Теж підстава. Логіка саме така – і вона часто застосовувалася на практиці.

Конституційний Суд України однозначно зупиняє цю практику.

Два договори, які всі плутали

Ось де починається найважливіше. Конституційний Суд України уважно проаналізував закон і зробив висновок, якого раніше ніхто чітко не формулював на такому рівні.

У системі «університет – студент» існують два різних договори, і їх не можна змішувати.

Перший – договір про навчання. Він підписується завжди, незалежно від того, навчається людина за бюджетом чи за «контрактом» (кошти фізичних чи юридичних осіб). Його предмет – освітній процес: освітня програма, навчальний план, академічні права та обов'язки сторін.

Другий – договір (контракт) про оплату освітніх послуг. Він підписується додатково лише тоді, коли навчання платне. Його предмет – виключно гроші: хто платить, скільки і коли.

Конституційний Суд України пояснив: пункт 5 частини першої статті 46, тобто «відрахування за порушення умов договору», стосується виключно другого договору – про оплату. Тобто єдина законна підстава для відрахування за цим пунктом – студент не платить за навчання.

Усе інше – поведінка в гуртожитку, дотримання внутрішніх правил, статут університету – це не предмет фінансового договору і не може бути підставою для відрахування через посилання на «порушення умов договору».

А що з гуртожитком – окремо і чітко

Конституційний Суд України сказав про це прямо і недвозначно: порушення правил гуртожитку не може бути підставою для відрахування з університету.

Логіка проста. Проживання в гуртожитку – це окремі правовідносини, які регулюються житловим законодавством. Так, ці відносини пов'язані зі статусом студента. Але вони жодним чином не впливають на право цієї людини здобувати вищу освіту.

Університет може виселити студента з гуртожитку за порушення його правил – це законно. Але відрахувати з університету за те, що студент щось порушив у гуртожитку? Ні. Це два абсолютно різних питання, і одне не тягне автоматично за собою інше.

Саме це і сталося у справі Володимира Падеріна. Саме тому Конституційний Суд

України вказав: апеляційний суд витлумачив закон неправильно.

Але ж норму визнали конституційною – як так?

Так, і це треба зрозуміти правильно, щоб не було плутанини.

Конституційний Суд України не скасував пункт 5 частини першої статті 46 Закону України «Про вищу освіту». Він визнав його таким, що відповідає Конституції України. Але одночасно пояснив, як цю норму треба розуміти – і як категорично не можна.

Це класичний інструмент конституційного правосуддя, який називається конституційно-конформне тлумачення: норма залишається в законі, але Суд дає їй єдине правильне конституційне значення. Відтепер усі університети, суди та органи влади зобов'язані дотримуватися саме цього значення.

Простіше кажучи: норма жива, але відтепер вона означає лише те, що означає – і нічого зайвого.

Студент – не працівник. Це принципово важливо

Ще один ключовий висновок рішення, про який обов'язково треба говорити.

Апеляційний суд у справі Володимира Падеріна кваліфікував відповідальність студента як дисциплінарну. Це звучало звично – адже в суспільній свідомості «дисципліна» і «відрахування» завжди йшли поруч.

Конституційний Суд України пояснив: дисциплінарна відповідальність у юридичному розумінні існує лише у двох контекстах – трудових відносин та державної служби. Студент не є працівником університету і не перебуває на державній службі. Тому механізми трудового дисциплінарного права до нього просто не застосовуються.

То що тоді? Конституційний Суд України чітко розмежував два законні види відповідальності студента.

Академічна відповідальність – за порушення академічної доброчесності: списування, плагіат, фальсифікація результатів навчання тощо. Вона передбачена Законом України «Про освіту» і може включати відрахування. Це – так.

Цивільно-правова відповідальність – за невиконання фінансових зобов'язань за договором про оплату навчання. Це теж може призвести до відрахування – але лише в контексті несплати.

Університет «сильніший» – і закон це має враховувати

Важливий акцент, який прозвучав у Рішенні і заслуговує окремої уваги.

Конституційний Суд України прямо вказав: університет і студент – нерівні учасники відносин. Університет домінує: він складає договір, встановлює правила, застосовує санкції. Студент – особливо першокурсник – найчастіше просто підписує те, що йому дають, не маючи реальної можливості змінити умови.

Через це Конституційний Суд України застосував до цих відносин стандарти захисту прав споживачів. Студент у цьому контексті є споживачем освітньої послуги. І як будь-який споживач, він захищений від несправедливих договірних умов. Варто зазначити, що під час підготовки свого експертного висновку у цьому провадженні я звертався за консультацією до одного професора економіки, який має безпосереднє відношення до захисту прав споживачів, – і його позиція лише підтвердила: з економічної точки зору студент є класичним споживачем послуги, а отже, заслуговує на відповідний рівень правового захисту.

Зокрема, Конституційний Суд України назвав такими, що не відповідають вимогам справедливості, умови договору, які покладають на студента відповідальність незалежно від причин порушення, не звільняють його від відповідальності, якщо договір порушив сам університет, або встановлюють автоматичне відрахування без урахування реальних обставин конкретної ситуації.

Що змінюється на практиці – конкретно

Якщо ви студент. Якщо вас відраховують з посиланням на «порушення умов договору» за щось інше, ніж несплата за навчання – це незаконно. Якщо підставою є порушення правил гуртожитку – це також незаконно. Ви маєте право оскаржити таке відрахування, посилаючись на Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2026 року №2-р(І)/2026.

Якщо ви працівник або керівник університету. Типові договори про навчання, які містять широкі переліки обов'язків студента з прив'язкою до можливості відрахування, більше не відповідають конституційному тлумаченню закону. Їх потрібно переглянути і привести у відповідність.

Якщо ви юрист або суддя. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим і остаточним. При розгляді будь-якого спору про відрахування студента необхідно визначати правову природу застосованої відповідальності і перевіряти її відповідність тим межах, які встановив Суд.

Головне, що варто запам'ятати

Справа Володимира Падеріна тривала від відрахування у січні 2022 року до Рішення Конституційного Суду України у березні 2026-го. Чотири роки. Одна людина чотири роки (строк навчання на бакалавраті) боролася за право вчитися там, куди вступила на законних підставах.

Але ця справа дала результат, який виходить далеко за її межі.

Конституційний Суд України вперше на найвищому юридичному рівні сказав те, що насправді завжди впливало з Конституції України, але роками не застосовувалось на практиці: право на вищу освіту – це конституційне право, і воно не зникає після підписання договору з університетом. Ніяка договірна умова, ніякий внутрішній регламент не може замінити або обійти конституційні гарантії.

Університет – не закрита система зі своїми власними законами. Він діє в конституційній правовій сфері. І академічна автономія – це не привілей робити що завгодно зі студентами. Це інструмент для розвитку науки та освіти.

Саме це – головне послання Рішення № 2-р(І)/2026. І про нього варто знати кожному, хто має стосунок до вищої освіти в Україні (<https://osvita.ua/blogs/96542/>). – 2026. — 16.03).

Блог на сайті «AgroPolitcom»

Про автора: Степан Чернявський, народний депутат, заступник голови аграрного комітету Ради

Аграрний сектор на фініші в ЄС: що ще потрібно зробити – аналіз вимог Єврокомісії

Україна отримала пакет вимог для фінального вступу в ЄС. Адаптація агросектору до європейських законів та норм міститься у одному з трьох кластерів – його назва кластер 5 «Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості». Його мета – максимально зблизити правила роботи українського та європейського агробізнесу.

Наш агросектор постійно працює над цим. Найкращий доказ цього: основним торговельним партнером України за минулий і цей рік є європейські країни. На Євросоюз експорту припадає близько 50% валютної виручки від аграрного. У січні-лютому 2026 року Україна експортувала 9,95 млн т сільськогосподарської продукції на загальну суму \$4 млрд і у порівнянні з минулим роком притік валютної виручки збільшився на 9,3%. Це і є торговельна агросинергія в дії, половину з якої забезпечила торгівля з країнами ЄС.

Повернемося до аграрного кластеру змін, які треба зробити. Вони стосуються розділу 11, 12 та 13 за якими Україна вже демонструє один із найвищих рівнів готовності серед усіх напрямів переговорного процесу.

Як заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики, я хочу окреслити ключові завдання, які необхідно завершити для повної відповідності вимогам ЄС.

Розділ 11 – цифрове агро в дії

Логіка закладених змін – максимально цифровізувати всі процеси агровиробництва, щоб відбулася системна трансформація управління агросектором. Умовно кажучи повинна бути цифрова простежуваність кожного оброблювального поля: що там сіяли, які культури-попередники були в інші роки та інше.

Для цього потрібно запровадити інтегровану систему адміністрування та контролю (IACS), яка має діяти вже з моменту вступу України до ЄС.

Йдеться про побудову прозорої системи, яка включає:

облік земель через систему LPIS;

чітке планування законодавчих змін;
визначення бюджетних і кадрових ресурсів;
управління ризиками та їх усунення.

Серед інших завдань розділу – завершити створення платіжного агентства, який забезпечить прозорий та підзвітний розподіл коштів. В Україні вже працює автоматизована цифрова система ДАР (розподіл бюджетних коштів для агросектору). Але її слід продовжувати вдосконалювати.

Окремим напрямом є формування ефективної системи фінансового управління, моніторингу та контролю, яка відповідатиме стандартам ЄС.

Розділ 12 – курс на повну безпеку продукції

Я нагадаю, що до кінця 2026 року парламент повинен прийняти євроінтеграційний закон про контроль державних органів за якістю харчових продуктів в Україні. Він встановить контрольні функції та права з надання дозволів державних органів щодо безпеки та якості харчових продуктів. По суті це крок №2 після прийняття закону 12285-д про ветеринарну медицину та благополуччя тварин. Зараз він розробляються і він стане своєрідною біблією з безпеки виробництв та поведження виробників з продукцією в Україні.

Частину кроків із розділу 12 Україна вже реалізує.

Серед таких ключових напрямів:

модернізація підприємств, зокрема у молочному секторі;

створення системи контролю продукції тваринного походження;

впровадження системи поведження з побічними продуктами;

посилення контролю здоров'я тварин;

впровадження стандартів добробуту тварин.

Потрібно ще продовжити роботу над такими напрямками:

гармонізація використання засобів захисту рослин;

контроль залишків пестицидів;

впровадження системи рослинних паспортів;

розвиток лабораторної та прикордонної інфраструктури;

імплементация норм щодо насіння та ГМО.

Розділ 13: рибальство та аквакультура

Закріпити виконання основних вимог про простежуваність походження рибної та біопродукції має поданий до Ради законопроект №15040 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементации права Європейського Союзу та удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства».

Нагадаю, що він вирішує чотири основні завдання щодо рибальства:

перше – впровадження основних завдань, цілей і принципів Спільної політики щодо рибальства;

друге – удосконалення системи державного контролю для запобігання, стримування та ліквідації ННН-рибальства, впровадження сучасних систем моніторингу за рибальством, а також створення єдиної інформаційної системи для відстеження порушників;

третє – організації функціонування ринку продукції рибальства та аквакультури, сприяння його стабільності та більш тісного взаємозв'язку між попитом і пропозицією на продукцію;

четверте – підвищення рівня якості підготовки адміністративних даних у галузі рибного господарства, встановлення переліку та правил їх збору і використання для прийняття ефективних управлінських рішень.

Основні нововведення законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементации права Європейського Союзу та удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства»:

запуск системи е-риба (формування у електронному форматі конкретних вимог до збору, подання та контролю даних про вилов у любительському рибальстві).

формування цілей та принципів державної політики у відповідність до норм ЄС;

нові правила боротьби з ННН-рибальством;

запуск в Україні Реєстру риболовного флоту;

контроль за любительським рибальством;

збір даних на ринку продуктів рибальства та аквакультури.

Тобто сфера рибальства та аквакультури також перебуває у процесі гармонізації з стандартами ЄС.

АПК потребує перехідний період до моменту вступу в ЄС

Загалом же рух українського агросектору у ЄС відбувається постійно і планомірно. Він триває вже більше 10 років. Окремі компанії впроваджують євростандарти самостійно на виробництві і таким чином виходять на європейський ринок. І це підтверджують цифри експорту. Сьогодні саме аграрний сектор України є одним із лідерів у процесі євроінтеграції. Він не боїться європейських стандартів. Але для нас важливо, щоб повноцінний запуск європейських стандартів для українського АПК відбувся після 10-річного перехідного періоду після вступу України в ЄС. Це спільна позиція аграрних українських асоціацій щодо процесу євроінтеграції, яку я підтримую. Тобто після повноцінного вступу в ЄС має бути перехідний період в 10 років, протягом якого українські стандарти та вимоги до виробництва мають бути повністю гармонізовані з нормами ЄС. Це ключова вимога і прохання від ринку. Без перехідного періоду створимо для українського агробізнесу додаткові вимоги і зобов'язання без реального шансу повноцінного необмеженого виходу на європейський ринок (<https://agropolit.com/blog/553-agrarniy-sektor-na-finishi-v-yes-scho-sche-potribno-zrobiti--analiz-vimogi-jevrokomisiji>). – 2026. – 20.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, міністр освіти і науки 2005-2007 років, президент НУБіП України, перший заступник Голови Спілки ректорів закладів вищої освіти України.

Реалізація НУШ відбувається в країні «з коліс»: оцінка реформи вишами

Оновлення української освіти, її адаптація до європейських стандартів носять об'єктивний характер.

Університети України активно співпрацюють з колегами в Європейському Союзі, діє більше ста програм подвійних дипломів, виконуються спільні міждисциплінарні проекти в межах програми HORIZON EUROPE.

Проте реалії сьогодення, жорстка війна з росією ставить перед країною, українською освітою ще більш складніші і відповідальніші завдання щодо збереження держави, підтримки Збройних Сил України, військової економіки, відбудови зруйнованого господарства.

Адже майже 4 тисячі закладів освіти постраждали від бомбардувань, 3428 сильно пошкоджені. Близько двох десятків університетів зруйновано. І цей список, на жаль, множитья.

Тому проекти змін, всіляких довоєнних реформ, задуманих у мирний час і написаних за міжнародні гранти, часто-густо зіштовхуються з жорсткою реальністю і не відповідають інтересам держави, всього суспільства.

Реалізація проекту «Нова українська школа», який, на перший погляд, є прогресивною реформою, відбувається в країні «з коліс», без належних наукового та методичного супроводу, експериментальної апробації нових підходів і методів, що часто викликає значні зауваження і нерозуміння з боку громадськості, батьків, учених, учителів. Тому переведення дискусії авторами реформ навколо освітніх проблем в площину «якщо ти критикуєш НУШ, інші реформи, то ти проти державного курсу, проти зобов'язань України перед Європейським Союзом і т. ін.» є неправомірним і неприпустимим.

Такий підхід є глибоко помилковим, оскільки він несе загрозу руйнації базового фундаменту освіти – середньої школи.

Особливо нетерпимим є те, що громадськість, місцеві ради виключаються із діалогу про якість реформи, її хід і недоліки.

Для реалізації реформи, впливу на громади урядом створено т. з. Офіс впровадження НУШ, діяльність якого є не зовсім зрозумілою. Склад його викликає багато запитань, оскільки там немає професійних освітян, здатних приймати адекватні рішення.

Неприпустимим кроком, що нав'язується реформаторами, підтримуваними частиною народних депутатів України, та урядовцями, є бажання знівелювати ст. 53 Конституції України щодо доступності і обов'язковості повної середньої школи. Це положення є

великим завоюванням українського народу, і до нього потрібно ставитись із повагою.

Нині урядовці заявляють, що територіальні громади, які не створять окремі юридичні особи – професійні ліцеї із 2-ма і більше класами в 10-му класі, будуть позбавлені субвенції з боку держави. Це незаконна антиконституційна вимога, бо кожна дитина має право на середню освіту і право проживати та вчитись там, де його батьки, житло. І виділяються кошти на навчання не чиновникам, а учням, для їх освіти.

Колективи університетів турбує загроза закриття великої кількості шкіл, а також і те, що в багатьох селах, а інколи і в цілому в громадах не планується створення профільних ліцеїв. Зазначимо, що в Україні за останні 10 років вже закрито сотні шкіл, нині їх залишилось менше 12 тисяч закладів, що практично вдвічі менше, ніж в сусідній Польщі. Нас не може не турбувати, що вже сьогодні кількість дітей шкільного віку, які не навчаються і не працюють (NEET), сягнула 16%, що значно вище середньоєвропейського рівня – 11%.

Тепер поглянемо на цю проблему з іншої точки зору. Дійсність сьогодні така, що більшість педколективів шкіл не готові здійснювати профільне навчання через відсутність підготовлених педагогічних кадрів та необхідної матеріально-технічної бази. При цьому суттєвої державної допомоги не отримують педагогічні університети і коледжі, які позбавлені належної фінансової і матеріально-технічної підтримки, більшість з яких змушені призупинити підготовку вчителів з фізики, хімії, біології, математики.

Педагогічні колективи багатьох шкіл не знають, що їм робити із учнями в 12 класі. Адже зміст програм там виходить за навчальні програми підготовки вчителів. А педагогічні університети ще і не приступили до такої поглибленої підготовки.

Не зрозумілим до кінця є зміст освітнього процесу в профільній школі, а запровадження т. з. інтегрованих курсів з природничо-математичних дисциплін несе загрозу різкого зниження якості освіти, яка є проблемою в країні, про що переконливо свідчать дослідження європейської програми PISA, де

знання українських школярів є значно нижчими їх європейських однолітків. Залишається питання: чи є у нас учителі, які одночасно можуть викладати фізику і математику, хімію і біологію.

Глибоко турбують Спілку ректорів і заяви окремих владців, які вже поспішають перевести всю підготовку бакалаврів у ЗВО на трирічний термін. У результаті матимемо картину: ліцеї не готові вести глибоку і якісну профільну підготовку, а університети, які мають необхідні кадри і матеріально-технічну базу, будуть змушені звільнити кваліфікованих викладачів із загально-освітніх предметів, що приведе до серйозної кризи вищої школи.

Не переконаний, що весь бакалаврат слід перевести на трирічне навчання. Мова про інженерів, біотехнологів, будівельників та інші.

Невизначеною є доля коледжів, професійних ліцеїв у здобутті повної середньої освіти, їх намагаються передати на місцеві бюджети.

З огляду на вищевикладене, керуючись інтересами держави, всього суспільства, необхідністю мати професіоналів, здатних боронити і відбудувувати країну, відчуваючи велику відповідальність перед країною, своїми науково-педагогічними колективами, Спілка ректорів на своєму засіданні 23 березня закликала Президента, уряд, парламент, Міністерство освіти і науки України безвідкладно проаналізувати ситуацію, яка склалася із реалізацією реформ в середній школі, загрозою незаконного обмеження доступу молоді до середньої освіти, закриття шкіл, а значить, і ліквідації сіл і селищ, подальшого виїзду молоді за кордон.

Спілка вважає за необхідне долучити до діалогу фахівців з університетів, місцевих рад, громадських організацій.

Ми вважаємо, що такі доленосні рішення, як реформа старшої школи, університетів повинні прийматися не лише людьми, які отримують гранти від іноземних держав чи банків, а фахівцями, ученими, патріотами України, звичайно, з урахуванням наявного міжнародного і вітчизняного досвіду.

Настав час зупинити терзати тіло держави безкінечними грантопроектми, складеними

або ініційованими з-за кордону. Слід переходити до системної планомірної роботи на користь української держави.

Кожен громадянин країни має конституційне право отримати повну середню освіту в своєму селі чи місті, якщо там є повноцінний десятий клас. Профільна освіта має здійснюватися лише там, де є кілька старших класів та створені відповідні умови. Штучне укрупнення шкіл, зведення з усього району дітей – не перспективна справа.

Ми вважаємо, що перехід на трирічну підготовку бакалаврів мусить бути лише частковим, обґрунтованим за кожною спеціальністю, за участю роботодавців і громадськості, з урахуванням міжнародного досвіду.

Не можна залишати без уваги і відсутність набору до закладів вищої освіти в 2027 році, це приведе до непередбачуваних наслідків. Потрібно продумати відповідні компенсатори.

Спілка ректорів України підтримує дії Президента, уряд, парламент у кроках, спрямованих на забезпечення національної безпеки і економічного та соціального розвитку.

Водночас ми не можемо мовчати, відчуваючи загрозу майбутньому держави. Лише спільними зусиллями ми досягнемо Перемоги! (<https://osvita.ua/blogs/96599/>). – 2026. – 26.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Податкові аспекти Стратегії реформування системи управління державними фінансами до 2030 року

25 лютого 2026 року Кабінетом міністрів України було схвалено Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки. Вона розроблена «з урахуванням потреби у розв'язанні актуальних проблем у різних сферах системи управління державними фінансами, пов'язаних із викликами та вимогами воєнного стану і післявоєнного відновлення та необхідністю

приведення системи управління державними фінансами України у відповідність із стандартами ЄС».

Це дійсно ґрунтовний документ на 161 сторінці, де-факто дорожня карта, яка охоплює різні сфери державних фінансів від податкової і митної системи до «розбудови належних національних правових основ та механізмів для забезпечення захисту фінансових інтересів ЄС в Україні!» (с.74 документу). Не зрозуміло, чому потрібно захищати інтереси ЄС в Україні, а не навпаки, але менше з тим.

Документ фундаментальний і потребує вивчення та прискіпливого аналізу за всіма означеними напрямками реформування, що неможливо зробити в межах формату блогу. Тому спробуємо проаналізувати лише податкові аспекти зазначеної стратегії для розуміння того, куди буде рухатись вітчизняна система оподаткування у найближчі чотири роки.

Стратегічна ціль номер 1 – вдосконалення податкової і митної системи. У ній однозначно й чітко заявлено, що необхідно сформувати справедливий і передбачуваний податкову систему, яка дозволить виконати євроінтеграційні зобов'язання у сфері оподаткування. Для цього необхідне приведення національного податкового законодавства та механізмів податкового адміністрування і контролю у відповідність із стандартами ЄС та ОЕСР.

Але потрібно зауважити, що вже з цим завданням виникають проблеми, які завдають безпосередньої шкоди національному виробнику. Зокрема, СЕО «АрселорМіттал Кривий Ріг» – найбільшого станом на зараз експортера і виробника сталі й чавуну – зазначає, що після введення у ЄС 1 січня 2026 року механізму транскордонного вуглецевого коригування (так званий СВММ – carbon border adjustment mechanism) компанія втратила ринок ЄС. «Клієнти, які дізналися про необхідність доплати 6090 дол. за тонну продукції, скасували замовлення. Для заводу це майже нокаут, адже у 2026 році компанія планувала відвантажити в ЄС 1,25 млн тон продукції – близько половини запланованого об'єму випуску. У першому кварталі ми гарантовано втратили експорт 300 тис. тон. Це недобір дефіцитної валюти,

несплачені податки та збори, скорочені робочі місяці.

Під ударом також опинилися українські метизні підприємства, які щороку постачали в Євросоюз до 200 тис. тон продукції. Іншими словами, продажі катанки АМКР в Україні під величезним ризиком. Втрата цих об'ємів дорівнює роботі прокатного стану підприємства протягом майже трьох кварталів».

Як ми будемо відновлювати нашу інфраструктуру, економіку, далі розвивати оборонний сектор без вітчизняного металу і вітчизняного промислового виробництва? Не зрозуміло.

З подібним ставленням уряду, яке виражається у нехтуванні соціально-економічними реаліями, інтересами національних виробників та пересічних громадян, ми на шляху євроінтеграції стикаємось час від часу. Прикладом може слугувати оподаткування підакцизних товарів.

У схваленій стратегії зазначається, що поступ у сфері оподаткування складатиметься з трьох ключових етапів.

Перший – це внутрішня реформа податкових органів шляхом їх подальшої цифровізації, удосконалення податкового адміністрування, впровадження системи управління податковими ризиками і здійснення антикорупційних заходів тощо

Завдяки цифровізації ДПС в останні роки дійсно досягнуто значного прогресу. Потрібно зазначити, що в цьому аспекті адміністрування податків Україна вже попереду не тільки багатьох країн світу, а і ЄС. Відбувається активна розбудова системи комплаєнс ризик-менеджменту. Тут ми рухаємось правильним шляхом.

Єдине, на що потрібно звернути увагу, – це те, що реформа ДПС передбачає проведення відкритого й прозорого конкурсу на посаду голови ДПС, яка вже не один рік працює під керівництвом виконувачів обов'язків. Це точно неправильна історія, тому потрібно повернутись до меритократичних підходів у кадровій політиці.

З цього розпочинається непростий шлях повернення довіри до податкових органів,

що передбачається розробниками стратегії на другому етапі реформи.

Правильна комунікація з платниками податків, у тому числі в процесі конкурсного відбору нового/нової голови ДПС, – це перший і найважливіший крок. Звісно, в умовах війни урядом може бути прийняте «вольове рішення» зробити призначення поза конкурсним відбором, але навряд чи це буде сприяти досягненню заявленої мети.

Загалом, потрібно зазначити, що серед ключових пріоритетів податкової реформи у середньостроковій перспективі (пам'ятаємо, що це на авторська думка, а позиція розробників стратегії) більшість стосується домашніх завдань саме для адміністратора податкової системи – податкової служби.

Зокрема йдеться про впровадження Е-аудиту, розширення сфери обміну податковою інформацією, удосконалення правил трансфертного ціноутворення, підготовку податкових ІТ-систем для інтеграції з відповідними системами ЄС тощо.

З огляду на це, подальша розбудова інституційної спроможності ДПС, в тому числі шляхом належного кадрового добору, – ключова умова успіху на цій ниві.

Стратегії стратегіями, але варто пам'ятати, що вони мають прийматись з урахуванням передусім національних інтересів України, інтересів національних виробників і платників податків.

Ми всі добре пам'ятаємо, як польські фермери «захищали свій ринок від української агропродукції у 2023-2024 роках». Не без політичного підтексту, але зерно на той момент впало у підготовлений ґрунт. Тамтешні європейські уряди не відстають від пересічних платників і жорстко дбають про їхній добробут.

Зважаючи на євроінтеграційні зобов'язання України, тим не менше, на першому місці завжди мають бути національні інтереси, потреби економіки і суспільства, тим більше в такій особливій ситуації, в якій наша країна перебуває зараз.

Зрештою, податкові закони, навіть закони ЄС, це не універсальні закони природи, а лише політичний вибір, який можна коригувати та

змінювати залежно від реалій життя. На ці реалії потрібно більше зважати при формуванні будь-яких політик в Україні.

А отже, ключове питання можна сформулювати так: чому б Уряду України при розробці таких далекоглядних планів і стратегій не почати з фундаментальної зміни світоглядної позиції, а саме, дбати у першу чергу не про «ЄС в Україні», як зазначено вище, а про Україну в ЄС!

Погодьтеся різниця майже непомітна, але є нюанс (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/728282_podatkovi_aspekti_strategiyi.html. – 2026. – 20.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Ігор Завальнюк, суддя-спікер Одеського окружного адміністративного суду, доктор юридичних наук

Адміністративний суд як «фабрика ілюзорних сподівань»

Суди ухвалюють рішення, але держава не платить: як суди опинилися у пастці невиконаних соціальних виплат.

Поштовхом до ґрунтовного осмислення порушеної проблематики став судовий розгляд адміністративної справи, у якій пенсіонер, тривалий час не отримуючи належні за рішеннями судів виплати та доплати, звинуватив у відповідній бездіяльності безпосередньо саму державу Україна в особі її Уряду. При цьому, варто зазначити, що проблема невиконання державою своїх соціальних зобов'язань, підтверджених остаточними судовими рішеннями, становить один із найскладніших, наймасштабніших та найглибших викликів для правової системи України, її економічної стабільності та міжнародного авторитету. Ця проблематика виходить далеко за межі звичайних публічно-правових спорів між окремим громадянином та державними органами, трансформувались протягом останніх десятиліть у системну, багатовимірну кризу, що загрожує основоположним принципам верховенства права та конституційного ладу.

Центральне питання цієї складної практичної дискусії полягає у визначенні першопричини: чи є ця криза прямим наслідком глибокої інституційної дисфункції самої держави (зокрема її законодавчої та виконавчої гілок), чи вона значною мірою породжена внутрішньою неефективністю національних механізмів судового захисту, надмірним формалізмом та нездатністю судів забезпечити належний контроль за виконанням власних рішень?

Європейський суд з прав людини у своїх численних та послідовних рішеннях неодноразово наголошував, що право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, було б ілюзорним та позбавленим будь-якого практичного сенсу, якби національні правові системи дозволяли, щоб остаточне, обов'язкове судові рішення залишалося невиконаним на шкоду одній зі сторін.

Відповідно до усталеної міжнародної практики та прецедентного права, забезпечення ефективного доступу до правосуддя вимагає від держави не просто пасивного визнання прав громадянина, а позитивних, активних дій, спрямованих на фактичне поновлення цих прав; у таких обставинах держава не може залишатися бездіяльною, і в цьому контексті європейська юриспруденція не залишає місця для розрізнення між прямими діями та системною бездіяльністю органів державної влади. Відмова або неспроможність держави виконати рішення суду розцінюється як фундаментальне порушення права на ефективний засіб юридичного захисту.

Аналіз поточної ситуації в Україні свідчить про наявність масштабного, перманентного конфлікту між задекларованими в Конституції України та законах України соціальними правами та реальними економічними, бюджетними можливостями держави. Цей розрив призводить до накопичення колосальної, астрономічної заборгованості за судовими рішеннями, яка обчислюється десятками мільярдів гривень.

Відповідні органи виконавчої влади, стикаючись із катастрофічним дефіцитом

бюджетного фінансування для покриття цих боргів, вдаються до створення складно формалізованих процедур та активного підзаконного нормотворення з єдиною метою – відтермінування, реструктуризації або фактичного нівелювання фінансових виплат. Водночас судова система, яка генерує ці рішення, виявляється нездатною забезпечити їх примусове виконання через брак дієвих інструментів впливу на розпорядників бюджетних коштів та загальну перевантаженість. Так, суди зобов'язані застосовувати закон і забезпечувати захист прав, однак вони не наділені інструментами прямого впливу на бюджетне планування чи розподіл фінансових ресурсів. За відсутності достатнього фінансування навіть юридично бездоганне рішення може залишатися невиконаним тривалий час.

Отже, детальний аналіз першопричин накопичення заборгованості за соціальними зобов'язаннями безперечно та безальтернативно вказує на домінуючу роль інституційного фактора виконавчої та законодавчої гілок влади. Основною матеріальною причиною невиконання державою соціальних зобов'язань є колосальний, історично сформований розрив між задекларованими в популістських законах соціальними гарантіями та реальними можливостями дохідної частини Державного бюджету України.

Ця проблема має глибоке структурне коріння, що прогресує з кожним бюджетним роком, і особливо різко загострилася на тлі повномасштабної збройної агресії. Держава опинилася в ситуації, коли загальний тягар державного боргу поглинає ресурси, необхідні для соціальних виплат.

Зіштовхнувшись із неможливістю математично профінансувати багатомільярдні борги, виконавча влада, замість ініціювання перед парламентом питання про кардинальне реформування системи соціального забезпечення або скасування фінансово незабезпечених пільг, вдається до створення складних юридичних механізмів бюрократичного гальмування. Ці механізми (через прийняття спеціальних законів та

підзаконних актів) мають на меті формально продемонструвати повагу до судових рішень в очах європейської спільноти, але де-факто унеможливають їх повне і своєчасне виконання, розтягуючи виплати на десятиліття.

Яскравим прикладом такої інституційної політики було прийняття Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» № 4901-VI, який набрав чинності 1 січня 2013 року та фактично запровадив особливий порядок задоволення вимог до держави, однак його ефективність залежить від бюджетного забезпечення.

Подальшим кроком стало прийняття Кабінетом Міністрів України постанови № 821 від 14.07.2025, яка запровадила так званий «особливий порядок виконання», згідно з яким органи Пенсійного фонду України отримали легалізовану урядом можливість виконувати судові рішення про перерахунок пенсії та виплату різниці не в повному обсязі одноразово (як того вимагає рішення суду), а застосовуючи поетапний механізм виплати боргів, що утворилися за минулий час.

Варто нагадати, що статтею 129-1 Конституції України передбачено, що суд ухвалює рішення іменем України; судові рішення є обов'язковим до виконання. В свою чергу, статтею 370 КАС України визначено, що судові рішення, яке набрало законної сили, є обов'язковим для учасників справи, для їхніх правонаступників, а також для всіх органів, підприємств, установ та організацій, посадових чи службових осіб, інших фізичних осіб і підлягає виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності, – за її межами. Невиконання судового рішення тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Отже, хоча зазначені акти формально не скасовують обов'язковість судових рішень, вони трансформують порядок і строки їх виконання, що фактично означає бюджетну реструктуризацію судових зобов'язань держави. Таким чином, проблема набуває ознак конституційного дисбалансу між принципом

верховенства права та бюджетною політикою держави.

При цьому, суди, опинившись у ситуації, коли їхні рішення масово ігноруються іншими гілками влади, виявилися інституційно нездатними виробити дієві інструменти примусу держави до виконання її зобов'язань. Крім того, надмірний формалізм та внутрішні проблеми адміністрування правосуддя перетворюють сам процес судового захисту фактично на роки поневір'янь.

Таким чином, аналіз спірної проблеми свідчить, що невиконання державою соціальних зобов'язань в Україні є насамперед глибокою структурною, інституційною та макроекономічною кризою самої держави, і лише похідною, вторинною мірою – наслідком процедурної неефективності судового захисту.

Очевидно, що за обставин, що склалися, жодні, навіть ідеально та бездоганно вибудовані судові процедури, не здатні забезпечити примусове виконання майнових рішень проти держави-боржника, якщо на єдиному казначейському рахунку фізично відсутні кошти для покриття цих мільярдних витрат.

Судова система України де-факто опинилася в ролі заручника цієї макроекономічної пастки: керуючись безпосередньо нормами Конституції України, адміністративні суди змушені виносити тисячі законних, але свідомо невиконуваних з фінансової точки зору судових рішень. Це поступово перетворює судову систему з дієвого механізму захисту прав людини на своерідну бюрократичну «фабрику ілюзорних сподівань».

На наше глибоке переконання, доки держава не синхронізує своє матеріальне соціальне законодавство з реальними економічними показниками, рівнем зовнішнього та внутрішнього боргу, доходною частиною державного бюджету, будь-які спроби подолати проблему невиконання судових рішень виключно юридично-процесуальними інструментами залишатимуться безрезультатною імітацією реформ. Більше того, без цих кроків проблема невиконання судових рішень продовжуватиме руйнувати довіру до державних інституцій та авторитет правосуддя (<https://sud.ua/uk/news/blog/355519-administrativnyy-sud-kak-fabrika-illyuzornykh-nadezhd>). – 2026. – 12.03).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді, викладач Національної школи суддів України, лектор Вищої школи адвокатури НААУ

Механізм спадкової трансмісії та умови його застосування Верховним Судом

Визначаються правова природа та особливості застосування механізму спадкової трансмісії на підставі аналізу практики Верховного Суду, окрема увага приділяється співвідношенню таких категорій, як «спадкова трансмісія» та «право представлення».

Згідно зі ст. 1276 ЦК України, якщо спадкоємець за заповітом або за законом помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, право на прийняття належної йому частки спадщини, крім права на прийняття обов'язкової частки у спадщині, переходить до його спадкоємців (спадкова трансмісія). Аналогічна за змістом норма міститься в ст. 1774 проекту Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного), оприлюдненого на офіційному вебпорталі Верховної Ради України (посилання).

Таким чином, спадкова трансмісія – це перехід права на прийняття спадщини від померлого спадкоємця, який не встиг реалізувати своє право на прийняття спадщини, до його спадкоємців, тобто перехід права, а не виникнення права на спадкування після смерті першого спадкодавця.

Право на прийняття спадщини у цьому випадку здійснюється на загальних підставах протягом строку, що залишився. Якщо строк, що залишився, менший як три місяці, він продовжується до трьох місяців.

Спадкоємець, який помер після відкриття спадщини і не встиг її прийняти, називається трансмітентом, а його спадкоємці, до яких перейшло право спадкування, що належало б йому, іменуються трансміссарами.

На практиці поширеними є ситуації, коли спадкоємець помирає невдовзі після смерті спадкодавця, не вчиняючи жодних дій, спрямованих на прийняття спадщини або на відмову від її прийняття. Утім важливо врахувати, що у разі, якщо смерть спадкоємця сталася після спливу тривалого строку з часу відкриття спадщини, і він за життя не встиг прийняти спадщину, спадкова трансмісія не застосовується. Наприклад, батько позивача не прийняв спадщину і помер через 10 років після смерті діда позивача, тобто після спливу строку, встановленого для прийняття спадщини. Це виключає використання механізму спадкової трансмісії (постанова Верховного Суду від 02.06.2021 р., справа № 155/1584/18, провадження № 61-10364св20, посилання).

Як наголосив Верховний Суд у постанові від 08.02.2023 р. (справа № 522/3031/16-ц, провадження № 61-12894св21, посилання), за спадковою трансмісією перехід права на спадкування здійснюється не за правилом черговості, а за правом закликання до спадкування правонаступника померлого спадкоємця.

Спадкова трансмісія не є окремим видом спадкування. У ст. 1217 ЦК України наведено вичерпний перелік видів спадкування – за заповітом та за законом. Хоча у правовій доктрині робляться спроби розширення видів спадкування шляхом включення до такого переліку спадкування за правом на обов'язкову частку у спадщині, спадкування за договором, спадкування за рішенням суду.

Об'єктом спадкової трансмісії є суб'єктивне цивільне право на прийняття спадщини, що не було здійснене спадкоємцем у зв'язку з його смертю.

Як в судовій практиці (див., напр., постанову Верховного Суду від 28.02.2024 р., справа № 495/6360/19, провадження № 61-3191св23, посилання), так і в юридичній літературі (див., напр.: Жилінкова І. В. Актуальні питання спадкового права України. Харків : Ксилон, 2009. С. IV-18) висловлюється позиція про те, що спадкова трансмісія базується на юридичній фікції, адже закон виходить із такого: оскільки спадкоємець мав право прийняти спадщину,

але не встиг цього зробити внаслідок смерті, то він нібито спадщину прийняв. У такий спосіб моделюється акт прийняття спадщини, незважаючи на ту обставину, що фактично спадкоємець не висловив волю шляхом подання відповідної заяви у зв'язку зі своєю смертю. Окреслений законодавчий підхід можна пояснити необхідністю забезпечення стабільності майнових правовідносин.

Верховний Суд сформулював такі умови застосування спадкової трансмісії:

- 1) смерть спадкодавця;
- 2) закликання до спадкування спадкоємця-трансмітента;
- 3) смерть спадкоємця-трансмітента після смерті спадкодавця, але до спливу строку на прийняття спадщини (смерть трансмітента має настати протягом шести місяців з дня, наступного після смерті спадкодавця);
- 4) право на прийняття спадщини або відмова від її прийняття після смерті спадкодавця не було здійснене трансмітентом;
- 5) трансмітент має спадкоємця (трансміссара), який закликається до спадкування після смерті трансмітента;
- 6) трансміссар в установленій законом строк здійснив своє право на прийняття спадщини, що відкрилася після смерті першого спадкодавця (постанова Верховного Суду від 28.02.2024 р., справа № 495/6360/19, провадження № 61-3191св23, посилання).

В цьому аспекті слід наголосити, що ЦК України передбачено два способи прийняття спадщини: 1) подання відповідної заяви нотаріусу або посадовій особі органу місцевого самоврядування; 2) постійне проживання разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини.

Додатково закон містить правову презумпцію прийняття спадщини малолітніми, неповнолітніми, недієздатними та обмеженими в цивільній дієздатності спадкоємцями. Зазначені особи вважаються такими, що прийняли спадщину, якщо не відмовилися від її прийняття.

При цьому, якщо трансмітент постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини або стосовно нього діє правова презумпція прийняття спадщини, механізм

спадкової трансмісії не може бути задіяний. Це зумовлено тим, що трансмітент встиг за життя прийняти спадщину, що відкрилася після смерті спадкодавця. Тобто відповідне право вже реалізоване, у зв'язку з чим воно не може перейти в порядку спадкової трансмісії.

Спадкову трансмісію важливо відрізнити від спадкування за правом представлення:

Спадкова трансмісія можлива як при спадкуванні за законом, так і при спадкуванні за заповітом, тоді як спадкування за правом представлення виникає лише при спадкуванні за законом.

Спадкова трансмісія виникає тоді, коли трансмітент помер після відкриття спадщини, але не встиг її прийняти. У разі ж смерті спадкоємця до відкриття спадщини, застосовується спадкування за правом представлення.

За спадкової трансмісії не обмежується коло спадкоємців – трансмісарів. Головне, щоб особа закликала до спадкування після смерті трансмітента. Водночас при спадкуванні за правом представлення ст. 1266 ЦК України обмежує коло спадкоємців.

Визначальним для правильного застосування ст. 1276 ЦК України є відповідь на питання: чи повинен трансмісар для прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії після смерті першого спадкодавця в установленій законом строк здійснити своє право на прийняття спадщини шляхом подання заяви про прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії чи достатньо прийняти спадщину шляхом подання заяви про прийняття всієї спадщини лише відносно трансмітента?

До трансмісара переходить лише право на прийняття спадщини, яким особа може скористатися, а не сама спадщина. Перехід же спадкового майна є наслідком реалізації права на прийняття спадщини, що відкрилася після смерті першого спадкодавця. Не належить до об'єкта спадкової трансмісії право на прийняття спадщини, що відкрилася внаслідок смерті трансмітента, адже це є самостійним суб'єктивним правом, відмінним від права на прийняття спадщини після смерті першого спадкодавця.

У разі застосування механізму спадкової трансмісії мають місце дві спадщини, що відкрилися:

- 1) після смерті спадкодавця;
- 2) після смерті трансмітента.

Трансмісар має право на прийняття:

- спадщини в порядку трансмісії;
- спадщини, що відкрилася після трансмітента.

Це два самостійних суб'єктивних цивільних права, які можуть бути реалізовані незалежно одне від одного. Спадкоємці трансмітента можуть прийняти спадщину в порядку спадкової трансмісії і відмовитися від прийняття спадщини або, навпаки, можуть прийняти спадщину після смерті трансмітента і відмовитися від прийняття спадщини, що відкрилася у зв'язку зі смертю першого спадкодавця. Дії трансмісарів у цих двох самостійних правовідносинах незалежні та мають різні правові наслідки.

Таким чином, перехід права на прийняття спадщини відповідно до ст. 1276 ЦК України не є компонентом спадщини, що відкрилася після смерті трансмітента. Трансмісар, здійснюючи право на прийняття спадщини, набуває спадкової маси не від трансмітента, який так і не встиг її прийняти, а від першого спадкодавця. Утім до трансмісара переходить право не лише прийняти спадщину, а й відмовитися від її прийняття, адже спадкоємець завжди має варіантність поведінки – він не зобов'язаний набувати тих прав і обов'язків, що мав за життя спадкодавця та які не припинилися внаслідок його смерті.

У разі переходу права на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії застосовуються як загальні правила, що регламентують способи, строки прийняття спадщини та відмови від її прийняття, так і спеціальні норми переходу права на прийняття спадщини до трансмісара.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що оскільки право трансмісара на прийняття спадщини в порядку трансмісії та право на прийняття спадщини, що відкрилася після смерті трансмітента є самостійними суб'єктивними цивільними правами, то спадкоємець має вчинити самостійні юридичні

дії, які засвідчували б його волевиявлення, спрямоване на прийняття спадщини після смерті першого спадкодавця (в порядку спадкової трансмісії), так і після смерті трансмітента (спадкоємця за заповітом або за законом, який помер після відкриття спадщини після смерті першого спадкодавця і не встиг її прийняти), зокрема подати дві окремі заяви про прийняття кожної із спадщин або в одній заяві зазначити про прийняття обох спадщин (постанова Верховного Суду від 01.09.2021 р., справа № 720/2683/19, провадження № 61-15347св20, посилання).

Таким чином, спадкова трансмісія за своєю природою є інструментом спадкового правонаступництва, юридико-технічним прийомом, що забезпечує перехід спадщини від спадкодавця до трансміссара. Перехід права на прийняття спадщини в порядку спадкової трансмісії не є окремим видом спадкування або випадком сингулярного наступництва при спадкуванні. Отже, є підстави розглядати спадкову трансмісію як особливий порядок здійснення права на спадкування (<https://sud.ua/uk/news/blog/355614-mekhanizm-nasledstvennoy-transmissii-i-usloviya-ego-primeneniya-verkhovnym-sudom>). – 2026. – 12.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Світлана Єднак, експерт Мережі “АНТС”

Україна перед новою хвилею пожеж: ризику зростають через війну і клімат

Коли ми говоримо про наслідки війни для України, найчастіше йдеться про людські втрати, зруйновану інфраструктуру, енергетику чи економіку. Значно рідше – про екосистеми, які так само опинилися на передовій.

Але саме тут формується одна з найбільш недооцінених загроз найближчих років – ризик масштабних пожеж у природних екосистемах, що посилюється одночасно війною і зміною клімату. Ця проблема вже давно вийшла за межі суто екологічної теми.

Вона стосується безпеки громад, якості повітря, здоров'я людей, стану ґрунтів, водного

балансу, стійкості лісів і здатності держави взагалі управляти територіями, значна частина яких постраждала від бойових дій, мінування та деградації природних ресурсів. Сьогодні пожежі в природних екосистемах – це не лише про вогонь. Це про накопичення ризиків, які можуть дати вибуховий ефект уже найближчим часом.

Вогонь як новий фронт: чому Україна входить у період пожежного ризику

Україна входить у період критичного пожежного ризику через накопичення системних факторів, які вже сформували нову реальність для природних екосистем. Поєднання наслідків повномасштабної війни та кліматичних змін суттєво підвищує ймовірність масштабних пожеж. Заміновані території, механічно пошкоджені ліси, наслідки обстрілів і підпалів, а також обмежений доступ до значної частини лісових масивів ускладнюють як профілактику, так і гасіння пожеж. Водночас кліматичні зміни – підвищення температур, тривалі посухи, зміна режимів опадів – створюють сприятливі умови для швидкого поширення вогню. За оцінками фахівців, зокрема, Регіонального Східноєвропейського Центру моніторингу пожеж, до 30% лісів України – це 2,5–3 млн гектарів – перебувають у зоні бойових дій або на окупованих територіях, ще близько 7 млн гектарів зазнають опосередкованого впливу війни. Це означає, що практично всі лісові екосистеми країни вже втягнуті в зону підвищеного ризику. У цих умовах пожежі перестають бути сезонною проблемою і перетворюються на потенційно масштабну кризу, яка може мати довготривалі екологічні, економічні та безпекові наслідки. Пожежна загроза вже перестала бути сезонною чи локальною. З 24 лютого 2022 року в Україні зафіксовано понад 2 млн гектарів рослинних пожеж за межами населених пунктів, що спричинило викид 48,7 млн тонн парникових газів в атмосферу. А безпрецедентні пожежі 2020–2025 років свідчать: країна вже живе в новій реальності, де вогонь у природних екосистемах стає дедалі частішим, швидшим і небезпечнішим. Особливо тривожним є те, що більшість джерел займання мають не природне,

а людське пожежі в природних екосистемах – це тест на зрілість державної політики. Бо коли горить ліс, уже запізно говорити тільки про реагування. Потрібна походження. До 90% випадків пожеж пов'язані з підпалами. Це означає – більшість із них можна було б не допустити. Додатковими факторами є спалювання стерні, ландшафтні переходи вогню з господарських земель, а в умовах війни – вибухи, обстріли та інші механічні ураження територій. Тобто йдеться не лише про стихію, а про кризу управління ризиками, яку посилюють війна, слабка координація між відомствами та недостатня профілактика. У цьому сенсі система раннього виявлення, підготовлені кадри, належне технічне оснащення, міжвідомча координація і чітке розуміння, що пріоритетом має бути не гасіння, а попередження.

Як запобігти пожежам у 2026 році

Щоб не допустити масштабних пожеж уже в сезоні 2026 року, як показує дослідження Мережі захисту національних інетерсів «АНТС», ключовим має стати пріоритет попередження над гасінням. Йдеться про системне впровадження заходів, які вже визначені в аналітичній записці: створення систем раннього виявлення пожеж (зокрема супутникового моніторингу та прогнозування на основі погодних умов), патрулювання територій у дні високої пожежної небезпеки, а також реалізацію профілактичних заходів – створення протипожежних розривів, управління рослинністю, обкошування територій і контрольоване випалювання підстилки виключно силами професійних служб.

Як підкреслює доктор с/г наук Сергій Зібцев, окрему роль відіграє робота з населенням та землекористувачами, зокрема припинення практики спалювання стерні та підвищення обізнаності громад. Водночас дослідження підкреслює необхідність міжвідомчої координації та визначення єдиного органу, відповідального за управління ландшафтними пожежами, а також інвестицій у технічне оснащення і підготовку кадрів. Без впровадження цих системних рішень ризики

пожеж залишатимуться високими навіть за відсутності екстремальних погодних умов. Європейський Союз уже сформував чіткий підхід до управління пожежними ризиками – і в його основі лежить принцип попередження, а не лише реагування.

Лісова стратегія ЄС до 2030 року визначає підвищення кліматичної стійкості лісів як один із ключових пріоритетів, а також закладає системну політику запобігання пожежам. Керівні принципи щодо наземного запобігання лісовим пожежам деталізують практичні інструменти: управління рослинністю, зменшення накопичення горючих матеріалів, створення протипожежних бар'єрів. Для України ці підходи – це не лише «кращі практики», а частина зобов'язань у межах євроінтеграції. Адаптація до екологічної та кліматичної політики ЄС означає впровадження активного управління лісами, модернізацію систем моніторингу та посилення інституційної спроможності. Фактично, ефективна політика запобігання пожежам стає елементом підготовки України до повноцінного членства в ЄС – із переходом до європейських стандартів управління ризиками та сталого розвитку. Якщо не змінити підхід уже зараз, пожежі в Україні стануть не винятком, а новою нормою – з наслідками, які будуть дорожчими за будь-яку профілактику (<https://censor.net/ua/blogs/3607094/chomu-pojej-v-ekosistemah-stali-kritichnoyu-zagrozoju-nats-onaln-yi-bezpets>). — 2026. – 25.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Діана Депутат, аналітикиня Центру прав людини ZMINA

Чого українські правозахисники можуть навчитися у Західних Балкан: шість уроків з євроінтеграції

Євроінтеграцію часто сприймають як процес, який відбувається десь між урядом і Брюсселем. Але досвід країн Західних Балкан засвідчує інше: це процес, у якому громадянське суспільство має право голосу в питаннях державних змін

не лише на етапі переговорів, а й упродовж багатьох років після вступу до ЄС. Саме до такого висновку прийшла команда Центру прав людини ZMINA, дослідивши шлях Хорватії, Сербії та Чорногорії у сфері Розділу 23 «Судова влада та основоположні права». Із цього досвіду можна виокремити шість уроків, які будуть корисними українським правозахисникам.

Урок 1. Ідеальної формули впливу на євроінтеграцію не існує

Перший і, мабуть, найважливіший урок полягає в тому, що єдиного рецепту найефективнішого долучення до процесу переговорів країни-кандидата з ЄС не існує, і досвід Західних Балкан це підтверджує. Там організації громадянського суспільства (ОГС) діяли у двох основних форматах.

Перший – автономний: організації не входять до переговорних груп, але моніторять процес (роль watchdog). У такому форматі працювали ОГС Хорватії і Сербії.

Так, у Хорватії ОГС не включили до робочої групи за Розділом 23 та впродовж переговорів зберігався низький рівень інформування населення про євроінтеграційні процеси. Саме це підштовхнуло громадянське суспільство до автономної роботи та публікації спільних висновків про неготовність країни до закриття переговорів за Розділом 23. Також це стало передумовою для створення Платформи 112 – коаліції близько 60–70 організацій, які надалі вимагали змін від парламенту та уряду. У Сербії так само урядові переговорні групи не включали ОГС. Однак була створена Національна конвенція про Європейський Союз у Сербії – інституціоналізована платформа діалогу, що об'єднує понад 850 організацій і працює через 28 робочих груп. Це офіційний механізм інформування населення про євроінтеграцію Сербії, а також форма співпраці й проведення консультацій з урядом.

Другий – змішаний: частина організацій входить до робочих груп, а частина продовжує моніторинг незалежно. Так, у Чорногорії представники ОГС були безпосередньо включені до урядових робочих груп: у робочій групі за Розділом 23 із 47 членів групи 8 осіб представляли громадський сектор.

Досвід цих країн показує: обидва підходи можуть бути ефективними. Проблеми виникають тоді, коли участь громадянського суспільства стає лише формальністю. Для України цей урок не є зовсім теоретичним, адже деякі, створені урядом робочі групи, не забезпечували ОГС можливістю реально впливати на хід переговорного процесу. Тому ключове питання не в тому, чи присутнє громадянське суспільство в процесі, а в тому, чи має воно реальний інструмент впливу на зміст рішень та реформ.

Урок 2. Реформи не на папері: як оцінювати реальний прогрес

Євроінтеграція – це не лише ухвалення законів, створення нових органів влади чи гарні урядові презентації. Щоб переговорний процес не затягувався, реформи мають мати довгостроковий ефект, а не зводитися до формального «поставлення галочок». Тому ОГС потрібно відстежувати прогрес як на рівні якісних, так і кількісних показників. Також важливо вимагати чіткого виміру урядом виконання кожного критерію (бенчмарку). Наприклад, визначення кількості закритих розслідувань злочинів проти журналістів чи кількості осіб, залучених до державного управління у сфері внутрішніх справ тощо. Зокрема, такий підхід простежувався у моніторингу виконання бенчмарків, що стосувалися національного переслідування за вчинення воєнних злочинів на Балканах. Їхній досвід показує: розмиті критерії зручні для імітації реформ. Тому потрібно дивитися не лише на формулювання бенчмарку, а й на конкретні дії для його виконання.

Урок 3. Адвокацію потрібно вести не тільки в Києві, а й у Брюсселі

Адвокація євроінтеграційних реформ має бути системною та виходити за межі Києва. Громадянське суспільство повинно впливати не лише на національний уряд, а й на інституції ЄС. Як показує досвід балканських правозахисників, для цього потрібно комунікувати з представництвом ЄС в Україні та іншими дипломатичними місцями в Києві, посольствами країн-членів ЄС, консульствами тощо. Також слід залучати аналітичні центри

партій Європейського парламенту та аналітичні центри, які займаються питаннями європейської інтеграції в Брюсселі.

Важливим інструментом адвокації є тіньові звіти, які доповнюють офіційні звіти Єврокомісії. Наприклад, у Сербії щороку публікують Книгу рекомендацій – документ, де аналізують виконання країною критеріїв ЄС і пропонують конкретні зміни. В Україні вже є подібна практика, зокрема, щорічні тіньові звіти до звітів Єврокомісії щодо України. Саме тому правозахисникам потрібно розвивати експертизу у певних євроінтеграційних напрямках, оскільки ЄС звертатиметься до експертних організацій для формування бачення про прогрес країни-кандидата.

Урок 4. Не тільки великі звіти – короткі резюме теж мають значення

Досвід Західних Балкан вчить нас, що аналітичні матеріали ОГС мають бути різних форматів і взаємодоповнювати одне одного. Поряд із глибокими детальними дослідженнями важливо готувати їхні скорочені версії, які полегшують сприйняття та адвокацію. Балканські правозахисники наголошують на важливості коаліційних документів, спільних позицій і чітких правил взаємодії між організаціями. Потрібно готувати короткі резюме до великих аналітичних досліджень, оскільки без розумілої позиції і добре підготовленого меседжу воно часто не доходить до тих, хто ухвалює рішення. З огляду на обмеженість часу у політиків, управлінців і журналістів, такий підхід підвищить ймовірність того, що цільова аудиторія почує висновки та рекомендації й не загубиться в поясненнях.

Урок 5. Захист активістів та медіа – частина євроінтеграції

Євроінтеграція не відбувається у вакуумі. Історичні непорозуміння, відносини із сусідніми країнами, а також дезінформаційні кампанії можуть безпосередньо впливати на переговорний процес. Наприклад, у Сербії Росія активно поширювала антизахідні наративи, щоб знизити довіру населення до ЄС і бажання країни вступати до Союзу. Поширюються практики дискредитації

правозахисників: активістів часто називають «іноземними агентами», а деякі групи стають об'єктом прямих нападів – наприклад, ЛГБТК-організації в Хорватії. Тобто інформаційний тиск, мова ворожнечі і напади на вразливі групи населення чи тих, хто їх захищає, напряду впливають на оцінку прогресу країни-кандидата. Саме тому важливо долучатися до регіональних правозахисних мереж, конференцій та інших заходів, які організують активісти із сусідніх країн, та використовувати можливості для обміну інформацією між ОГС різних країн, аналітичними центрами та академічними колами з країнами ЄС.

Отже, правозахисна робота в контексті євроінтеграції має включати постійний зв'язок із медіа для ефективного адвокування змін, різноманітні освітні й інформаційні кампанії, що пояснюють суспільству суть реформ, можливі ризики та очікуваний ефект, механізми захисту активістів і журналістів від нападів та кампаній дискредитації.

Урок 6. Євроінтеграція – це марафон, а не спрінт

Євроінтеграція є складним та тривалим процесом реформування країни, який потребує залучення значних людських ресурсів для адвокації реформ, моніторингу їх проведення та запобіганню крокам у зворотному напрямку. Важливою у цьому процесі є політична підтримка євроінтеграційного курсу всередині країни та із боку країн-членів ЄС. Оскільки влада в країні може змінюватися, критичним для ОГС є забезпечення якості та довгострокового ефекту реформ. Яскравим прикладом є Хорватія, яка після вступу зіткнулася з регресом у сфері верховенства права: було введено конституційну заборону одностатевих шлюбів, ухвалено вже після приєднання до ЄС. Це важливий урок для України: вступ до ЄС не гарантує незворотності реформ – без сильних інституцій і механізмів контролю досягнутий прогрес може бути втрачений.

Висновки

Досвід країн Західних Балкан показує: правозахисники можуть бути не лише критиками влади, а й справжніми агентами змін. Євроінтеграція – це не технічний процес

для уряду чи дипломатів, а вікно можливостей, у якому формуються правила, що визначають сталість демократії, верховенство права та рівень захисту прав людини на роки вперед.

Для українських правозахисників балканський досвід дає важливий урок: не покладатися лише на добру волю держави, не плутати ухвалення рішень із реальними змінами і не сприймати вступ до ЄС як фініш. Успіх євроінтеграції визначатиметься не лише відкриттям і закриттям переговорних розділів, а й тим, чи вдасться зробити реформи стійкими до зміни урядів, електоральних катаклізмів і спроб переглянути досягнутий прогрес після вступу.

Євроінтеграція – це марафон, де ключову роль відіграє громадянське суспільство, яке не просто слідкує за процесом, а активно формує майбутнє країни (<https://censor.net/ua/blogs/3607545/uroki-balkan-6-strateg-yi-dlya-ukra-nskih-pravozahisnik-v-na-shlyahu-do-s>). – 2026. – 27.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олександр Козлов, директор ліцею №9, Вінниця.

Реорганізація ліцеїв у 2028 році замість 2026 – це не крок назад

Як директор школи, я щодня бачу очі наших дев'ятикласників. Вони – останній бастион «старої» системи, діти, що йдуть за програмою 2011 року.

Сьогодні вони опинилися в епіцентрі «шторму», де з одного боку – амбітна реформа НУШ, а з іншого – жорсткі дедлайни та юридичні лабіринти.

Ми всі підтримуємо Нову українську школу. Це логічний і необхідний рух уперед.

Проте реформа – це не лише зміна парт чи оновлення кабінетів; це, перш за все, безперервність права дитини на освіту. Наразі ж у фундаменті цих змін проглядаються три критичні «тріщини», які можуть поставити під удар долі тисяч учнів.

Перша «тріщина» – правовий вакуум. 1 вересня 2026 року Державний стандарт 2011

року втрачає чинність. Це означає, що учні, які підуть у 10-й клас цього року, фактично опиняться поза межами чинного законодавчого поля. За якою програмою їх навчати? Який атестат вони отримають у 2028-му? Це не просто бюрократичне питання – це легітимність майбутнього наших випускників.

Друга – географія доступу. Багато громад уже «відрізали» старшу школу, трансформували заклади у гімназії. Але чи поставили ми собі питання: куди йти дитині, якщо в новоствореному ліцеї немає місць або він розташований за тридцять кілометрів розбитих доріг? Доступність освіти не має перетворюватися на декларативну норму.

Третя – запит на стабільність. Батьки б'ють на сполох, і їх можна зрозуміти. В умовах війни, пандемії та хронічного стресу бажання дитини закінчити «свою» школу – це не забаганка. Це базова потреба в безпеці та психологічному комфорті, які дають рідні стіни та знайомі вчителі.

Ми не маємо права зупинити реформу, але зобов'язані зробити її людиною. Як управлінець, я бачу вихід у гнучкому перехідному періоді. Ми повинні дати нинішнім дев'ятикласникам можливість завершити навчання за тією програмою, яку вони розпочали. Державний стандарт 2011 року має залишатися «живим» до 30 червня 2028 року.

Якщо громада бачить, що школа має кадри, матеріальну базу та учнів – дозвольте їй залишатися ліцеєм ще два роки. Реорганізація у 2028-му замість 2026-го – це не крок назад. Це стратегічна пауза задля збереження якості.

Органи влади мають почути «голос знизу», адже ситуації в громадах різні: десь підвезення працює як годинник, а десь ліцей – це єдиний осередок життя на три села.

Реформа – це марафон, а не спринт. Ми не маємо права фінішувати першими, якщо по дорозі розгубимо половину учасників.

Наше завдання – не просто змінити назви на вивісках, а гарантувати кожному учню спокійне завершення навчання.

Ми маємо діяти вже зараз. Щоб у 2028 році не довелося виправдовуватися перед випускниками за те, що «реформа виявилася

важливішою за учня» (<https://osvita.ua/blogs/96604/>). – 2026. – 26.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олег Фасоля, керівник напряму «Освіта на місцевому та регіональному рівнях» Шведсько-української програми Polaris «Підтримка багаторівневого врядування в Україні».

Про «мертвонароджену» реформу чи її справжніх вбивць у зародку

Після перечитувань опусів окремих осіб про впровадження реформи старшої школи не можу залишитися осторонь, щоби не висловити свої думки з цього приводу. Тому даруйте за певну категоричність, окремі порівняння (всі збіги та здогадки є лише випадковими) та занадто емоційність.

Насправді жодна реформа загальної середньої освіти не була доведена до завершення. Завжди виявлялися якісь табачники або ті, хто біля нього крутився чи живе з його ідеологією, які знаходили і знаходять 100500 причин та аргументів, щоб кричати про «загальну всесвітню зраду».

Так і цього разу. Як тільки доходить час до реформування структури, мережі, змісту старшої школи, гучність кричання зростає, а пошуком винних у провалі займаються всі: і ті, хто до освіти немає жодного стосунку, і ті, хто у «попередньому житті» імітував процеси реформування, видаючи себе за «реформаторів», і ті, хто починаючи з 2017 року (з моменту прийняття нового освітнього законодавства, яке окреслило засади реформування в тому числі і старшої школи) мав би за своїми посадовими обов'язками готувати підґрунтя цих змін у регіонах та громадах.

Насправді освітня реформа є занадто запізнілою. Це ми бачимо по тому, наскільки важко зараз зорганізувати освітній процес у теперішній старшій школі (я можу це стверджувати, бо й по сьогодні навчаю дітей хімії у звичайній загальноосвітній школі).

Низька мотивація учнів, зумовлена в тому числі і їх перевантаженням, несвідомим вибором

власної освітньої траєкторії, фактична відсутня можливість вибору профілю навчання через обмеженість профілів, які пропонуються до вибору здобувачам освіти, застаріла матеріально-технічна й навчально-методична база та цілий ряд інших причин призводять до неможливості вчителю досягти максимальних результатів.

Не хочу виступати захисником Міністерства освіти і науки України (ніколи там не працював і вже й не працюватиму, на відміну від тих, хто зараз несамовито кричить про «зраду»), але поряд з процесами гальмування освітніх змін щодо реформи старшої школи, які, на мою думку, свідомо робилися за попереднього керівництва, не лише центральний орган виконавчої влади несе відповідальність за існуючі теперішні проблеми.

Саме регіональні та місцеві органи влади мали б готувати освітніх стейкхолдерів на місцях ідеологічно до освітніх змін, поетапно планувати та впроваджувати структурні зміни мереж та закладів, матеріально підкріплюючи їх, а не популістично зберігаючи все так, як є, а точні, як було колись, коли було «дуже добре».

Тепер же, коли приходить час 2027 року – час старту трирічної старшої профільної школи, вони кинулися захищати дітей, які, на їх думку «втратять можливість» здобути повну загальну середню освіту; батьків, які, не розуміючи суті реформи та підігріті місцевими політиками-популістами, виступають проти; громади, які не зможуть створити профільні академічні ліцеї (такі громади є неспроможними з точки зору можливості забезпечити надання мешканцям базових послуг і не тільки освітніх і часто були створені «під окремих політиків чи земельних магнатів»).

Ті, хто зараз активно захищає сільську школу, народилися і проживали у великих містах (ну майже мільйонниках) і навіть приблизно не уявляють, як-то навчати чи навчатися у малокомплектних школах чи ба більше – за педагогічним патронажем.

Інші змінили регіони на столичні кабінети і з висоти «печерських пагорбів» добре і чітко все бачать і розуміють.

Ще інші, працюючи на найвищих посадах у громадах і відповідаючи за освітню сферу,

нічого не зробили і навіть не намагалися зробити, щоб допомогти реформі народитися, а займаються політичними інтригами і волають про «мертвонароджену реформу».

Ще інші, маючи величезні фінансові ресурси у вигляді освітніх бюджетів і які природньо мали б бути лідерами змін, виявилися дрібними інтриганами із примітивним «совковим» мисленням.

Список осіб, інтриганів та їх професійні характеристики можу продовжувати, бо побував чи не у всіх областях у десятках громад, провів зустрічі з тисячами учнів, вчителів і батьків.

І, на щастя, тих, хто вірить, творить і діє, більше, що вселяє надію і посилює віру в успіх!

Тим хто волає про «зраду», хочу сказати: «Ні, це не реформа мертвонароджена, це такі особи (навіть не особистості) вбивають її ще у зародку, беручи на душу гріх за неможливість забезпечити якісну та сучасну освіту наших дітей. Такої сучасної освіти діти потребують уже сьогодні, вони не можуть чекати на завтра чи тим паче на колись. Іншого шансу вони не матимуть. Перестаньте плести свої політичні інтриги!»

Насправді проблем у впровадженні реформи старшої профільної школи дуже багато. Але варто усім миром впрягтися і перти цього плуга.

Поїдьте у ті громади та регіони, які не побоялися зробити такі зміни вчора, поспілкуйтеся із дітьми, батьками та педагогами – і ви переконаєтеся, що таке реальні зміни і які результати вони несуть!

Не все пропало, і «не підливайте масла у вогнище всесвітньої зради!» (<https://osvita.ua/blogs/96616/>). – 2026. – 30.03).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Олена Лізвінська, керівник освітнього проекту з безпеки

Заборона гаджетів – це шлях до безконтрольності

Про гаджети у школі та їх заборону. Бо знову це відбувається.

На тлі військових дій в Україні, коли зв'язок з дитиною є життєво необхідним для всіх

відповідальних батьків, отримуємо чергові дивні ініціативи, які більше нагадують спробу повернути час назад.

Днями мала лекції для батьків і ми жваво обговорювали питання заборони гаджетів. Мова йшла про проєкт закону №15105 від 27 березня 2026 року, яким пропонується заборонити використання телефонів, планшетів та навіть смарт-годинників учнями у школах.

І це на фоні чергової актуалізації обмеження доступу батьків до садочків та шкіл.

На мій погляд, це виглядає як черговий приклад відсутності будь-якої логіки, здорового глузду та послідовності в освітніх реформах.

Спочатку держава витрачає мільйони на диджиталізацію: створюються онлайн-платформи, цифрові підручники, відеоуроки та тести. І батьків, і дітей переконували, що це майбутнє та дуже зручно.

А тепер, коли колосальні кошти освоєно, гаджети хочуть заборонити. Це ж просто геніально, чи не так?

Щоб потім знову виділяти бюджети на подолання наслідків цієї загальномасштабної цифровізації.

Виявилось, що автори реформ не бачать парадоксу: вчителі щоденно використовують онлайн-тести з платних платформ, примушуючи(!) дітей реєструватися там як обов'язкову умову проходження тесту для навчання.

При цьому якість самих тестів все частіше часто ніхто не перевіряє. Бувають випадки, коли вчитель проходить такий тест разом із класом і сам не набирає максимальний бал.

Виникає цілком логічне питання: якщо вчителі масово використовують готові презентації та відео, майже не готуючись до уроків самостійно, то, можливо, варто заборонити використання гаджетів і їм? Хай користуються власними розробками, а не готовими шаблонами з інтернету.

Повна заборона пристроїв – це небезпечний прецедент, який призводить до критичних наслідків:

1. Інформаційний вакуум під час повітряних тривог та обстрілів.

Один учитель не здатний прийняти дзвінки від 30 батьків одночасно після подій. Прямий

контакт «дитина-батьки» – це єдиний спосіб уникнути паніки та переконатися, що все гаразд.

Само собою це стосується і інших ситуацій, пов'язаних з безпекою дитини.

2. Формат навчальних матеріалів.

У нових підручниках НУШ надруковані QR-коди з посиланнями на відео та досліді. Яким чином учень має їх опрацювати без гаджета? Виривати сторінки чи чекати до вечора, щоб подивитися з батьками?

До речі, багато дітей не мають друкованих підручників та використовують їх тільки у цифровому форматі через онлайн під час уроків.

3. Марність фізичного вилучення.

Діти часто мають по два і більше пристрої. Здаючи один, вони використовують інший. Це привчає дитину до маніпуляцій та приховування замість відповідальності.

4. Порушення права власності.

Гаджет – це особисте майно дитини, куплене батьками. Адміністрація школи не має права на нього зазіхати, так само як і не несе матеріальної відповідальності за його збереження.

5. Захист від свавілля та булінгу.

Саме смартфони допомагають довести факти та повернути увагу до неякісної їжі, нещасних випадків або принижень з боку вчителів чи однолітків у школах. Без камери дитина залишається беззахисною у закритій системі, яка найкращим рішенням все частіше обирає замовчувати проблеми.

Заборона смарт-годинників – це взагалі окреме питання. Вони мають обмежений функціонал, це засіб зв'язку, який дитина навіть не знімає з руки, до речі, як і найпростіший телефон-дзвонилка.

Можливо, чиновники бачать загрозу в тому, що батьки мають можливість чути, що насправді відбувається під час уроку?

Україні важливо розуміти: відповідальність за безпеку дитини несуть дорослі.

Наявність зв'язку у наших реаліях та щоденних ситуаціях – базова потреба, особливо в ситуаціях, коли вчитель чи інші дорослі свідомо ігнорують прохання дитини зателефонувати батькам.

У мене немає мети когось розкритикувати. Як фахівець з безпеки з великим практичним досвідом, я хочу привернути увагу до того, що заборона – це шлях до безконтрольності.

Для реального результату варто:

Впроваджувати культуру користування.

Гаджет з певного віку може бути додатковим інструментом, а не заміном підручника.

Для початкової школи смарт-годинника або найпростішого мобільного цілком достатньо для зв'язку.

Якість викладання: коли вчителі замість уроку вмикають відео з YouTube на постійній основі та пропонують проходження онлайн-тестів, думаю, що проблема не в смартфоні учнів.

Поважати права дитини та батьків, пам'ятаючи про обов'язки.

Безпека – це не тільки заборона чогось з урахуванням віку дитини, яка на практиці з дорослішанням все частіше буде мало ефективною. Це завжди про прозорість і можливість почути додаткові пояснення, а не тільки «заборонено, тому що заборонено».

Замість того щоб «провертати фарш назад», лобіюючи сумнівні проєкти з мільйонними бюджетами, можливо, варто почати наводити лад у системі, де цифровізація стала лише приводом для чергового освоєння коштів і не завжди реальним інструментом розвитку дітей та підлітків?

Як на вашу думку, заборона у запропонованому посадочними форматі – це про безпеку чи про втрату контролю? (<https://osvita.ua/blogs/96628/>). – 2026. – 31.03).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Юлія Бреус, кандидат психологічних наук, менеджерка програми психосоціальної підтримки в міжнародній гуманітарній організації IsraAID

Чому психолог досі не став частиною лікування в українських лікарнях

В українській медицині триває тиха революція – перехід до мультидисциплінарних

команд, де клінічний психолог має стати таким же звичним фахівцем, як і терапевт чи хірург. Проте війна лише загострила розрив між задекларованою інтеєю та реальною практикою. У межах проєкту «Психолог. Лікар. Пацієнт» міжнародної неурядової гуманітарної організації IsraAID підготовлено аналітичний звіт на основі опитування 1834 респондентів по всій країні. Дослідження показує: лікарі психолога підтримують – але в роботі майже не залучають.

Парадокс готовності: чому лікарі не звертаються?

Головний висновок дослідження можна назвати «парадоксом готовності». 81,9% опитаних лікарів заявляють, що готові залучити психолога до роботи зі своїми пацієнтами. Проте цифри реальної взаємодії кажуть про інше: 33,4% медиків за весь час роботи жодного разу не зверталися до психолога щодо своїх пацієнтів.

Чому так стається? Проблема не в опорі лікарів. Система наразі позбавлена чітких алгоритмів. Лікар часто просто не має інструкції: у який момент пацієнт із хронічним болем чи перед складною операцією має потрапити до психолога. Як наслідок – співпраця стає питанням особистої симпатії чи випадковості, а не системним стандартом лікування.

Інформаційна ізоляція: психолог без пароля до системи

Одним із найгостріших бар'єрів є «цифрова завіса». Для повноцінної роботи психолог повинен розуміти клінічну картину пацієнта, але понад третина психологів (35% фахівців) або мають обмежений доступ до медичних даних, або не мають його взагалі.

Працювати в таких умовах – це все одно що лікувати «наосліп». Коли психолог виключений із загального інформаційного поля, він автоматично стає «додатковим сервісом», а не частиною клінічного процесу. Особливо гостро ця проблема відчувається на первинній ланці, де доступ до даних мають лише 56% психологів.

«Невидима» робота та когнітивні пастки

Ще один виклик – «невидимість» професії. Для багатьох колег-лікарів робота психолога

обмежується лише розмовами з пацієнтом. Поза увагою залишається робота з родинами (яку виконують 83% психологів), консультування персоналу та аналіз складних кейсів.

Більше того, у системі досі панує термінологічна плутанина. Майже 17% медиків помилково вважають, що психолог може ставити психіатричні діагнози, а понад 11% очікують від нього призначення ліків. Така плутанина повноважень створює або завищені очікування, або професійне тертя в командах.

Рівень управління: де ховається ключ до інтеграції?

Показово, що найкраще взаємодія працює на рівні конкретних команд – там, де люди домовляються між собою. Натомість нормативна база і управлінські рішення відстають.

Інакше кажучи, система не встигає за практикою.

Ключова роль тут належить головним лікарям та адміністрації ЗОЗ. Там, де керівництво офіційно вводить психолога в клінічні наради та забезпечує його ресурсами, модель працює. Там, де психолог – це лише «галочка» у штатному розписі, інтеграція залишається формальною.

Що змінити, щоб це запрацювало

Сьогодні ключова проблема інтеграції – не в нестачі фахівців і навіть не в ставленні лікарів. Україна вже перебуває на етапі, коли психічне здоров'я пацієнта визнане пріоритетом (9,3 бала з 10 за оцінкою медиків). Однак цього недостатньо для сталого розвитку системи: емоційне схвалення не замінює чітких правил. Проблема в тому, що система досі не визначила для психолога зрозумілого місця в клінічному процесі. Поки це місце не описане й не закріплене в практиці, взаємодія залишається випадковою – і, як наслідок, нестабільною.

Саме тому зміни мають починатися на рівні конкретних лікарень. Тут і вирішується, чи стане психолог частиною лікування, чи залишиться формальною одиницею в штатному розписі. Це означає відмову від підходу «є ставка – значить, інтеграція відбулася». Насправді інтеграція починається там, де з'являється зрозумілий маршрут пацієнта: коли лікар не вагається, а знає, у який момент має залучити психолога.

Такі рішення не можуть залишатися на рівні особистих домовленостей – вони мають бути закріплені у внутрішніх протоколах і щоденній практиці. Не менш важливо – включити психолога в інформаційне поле лікарні. Без доступу до даних він не є учасником лікування, а лише зовнішнім консультантом.

Однак проблема не обмежується рівнем окремих закладів. На системному рівні вона виглядає ще глибшою. Сьогодні інтеграція часто мислиться як універсальна модель, хоча потреби первинної ланки, стаціонару і реабілітації принципово різні. Відповідно, і підходи мають бути диференційованими. Крім того, сама медична освіта досі майже не готує лікарів до роботи в міждисциплінарних командах, що відтворює стару модель «кожен відповідає лише за своє». У такій системі психолог закономірно опиняється на периферії. Нарешті, важливо змінити підхід до оцінки ефективності: не кількість консультацій, а реальна участь психолога в лікуванні має стати критерієм якості інтеграції.

Водночас відповідальність лежить не лише на системі. Психолог як професія також проходить етап трансформації – від «кабінетної» моделі до повноцінної клінічної ролі. Це означає необхідність активніше працювати всередині медичних команд, пояснювати власну функцію і демонструвати результат. Довіра лікарів формується не деклараціями, а досвідом співпраці – коли психолог допомагає не лише пацієнту, а й самій команді справлятися з навантаженням і складними рішеннями.

У підсумку, інтеграція починається не з нових посад, а з нової логіки взаємодії. І поки ця логіка не стане частиною щоденної практики, будь-які формальні зміни залишатимуться лише імітацією руху вперед.

Статтю підготовлено на основі аналітичного звіту проєкту «Психолог. Лікар. Пацієнт», що реалізується міжнародною неурядовою гуманітарною організацією IsraAID (https://lb.ua/blog/yuliia_breus/730095_chomu_psiholog_dosi_stav.html). – 2026. – 31.03).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 7 (315) 2026**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»
Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактор Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 20.04.2026
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,09.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.